

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

†P. KLUYSKENS. — De kunst van Mevrouw Ellen Waelbroeck-Hartmann	171
Y. HOLLEBOSCH-VAN RECK. — Een Gents lofdicht van 1813, een bron voor de geschiedenis, kunstgeschiedenis en volkskunde	175
R. VAN DER LINDEN. — Brood bij Geboorte en Dood in het huidige Griekenland	196
In Memoriam	
L. HOSTE. — In Memoriam E.H. Joris Vandenbroucke	166
G. DE PUYDT. — Herinnering aan E.H. Pastoor Joris Vandenbroucke, Hernieuwer van het poppenspel	168
Boekbespreking	
R. Goovaerts — Groot kruidenboek. — A.G. Homblé	203
K. Haerens — Gentse merkwaardigheden. — M. Daem	203

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.
Noordstarfonds, Gent, het Stadsbestuur van Gent en het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

In Memoriam

E.H. Joris VANDENBROUCKE

Amper negen jaar oud, zag ik hem voor de eerste maal in onze wijk, op Rooigem. Dat was in 1927.

Joris was toen, de 29^e juli van dat jaar, op de St.-Jan Baptistparochie onderpastoor geworden. En iedereen wist te vertellen dat hij diezelfde functie op de Muide, het dokwerkerskwartier, had bekleed.

Vooraf stond hij bij elkeen reeds bekend als een genereuze, eenvoudige volksvriend, zodat hij, dadelijk geliefd in zijn nieuwe omgeving, snel met iedereen, gelovige of niet, over de baan kon.

Op 12 mei 1921 werd hij priester gewijd en nog geen maand later te Gent, op de St.-Theresiaparochie, een arbeidersbuurt op de Muide, tot onderpastoor aangesteld. Van meet af aan kende hij niets dan vrienden. Ook daar was het, dat hij bewust aan het werk toog om de kinderen bijeen te houden door ze ontspanning en een tikje cultuur mee te geven.

Zo ontstond in 1922 het beroemde *Spelleke van de Muide*. Dat heeft, zoals vele weten, tot iets grandioos geleid wat ook hij, zelfs in zijn stoutste dromen, niet had voorzien. Dat poppenspel heeft met de jaren zoveel navolging gekend en faam tot in het buitenland verworven, dat we gerust mogen stellen dat de stichtingsdatum meteen de renaissance inluidde van dat tot dusver doodbloedende Gentse volkstoneel.

Alleen reeds dáárdóór werd Joris Vandenbroucke meteen een niet meer te vergeten Gentse figuur. Maar er was meer.

In 1927 werd hij overgeplaatst naar die andere Gentse arbeidersbuurt, deze van de textielbewerkeren op de Brugsepoort.

Bleef hij promotor van het «Spelleke van de Muide», hier op Rooigem richtte hij het *Spelleke van Sneeuwitje* op waaraan hij een aantal Poolse stangpoppen schonk die hij zelf eens cadeau had gekregen. Ook hier leidde hij enige jongeren in het poppenspel op. Daartoe behoorden o.m. de bekende Gentse poppenman Henri Maeren en G. Van de Putte, nu inspecteur van het N.T.G. te Gent.

Vorser als hij was, interesseerde hij zich naast zijn ambtsbezigheden, aan de volkskunde en aan archiefwerk. Over poppenspel liet hij ons twee uitstekende werken na, *Het Gentsch Poppenspel* (1931) en *Het Poppenspel in de Nederlanden* (1946).

Tijdens de laatste wereldoorlog werd hij in 1941, op eigen verzoek naar Wichelen overgeplaatst waar hij pastoor werd benoemd.

Die periode was voor hem gunstig, in die zin dat hij gedurende enkele jaren kalmer aan kon werken. Maar in 1945 kwam hij opnieuw naar Gent. De 6^e juni van dat jaar begon zijn laatste ambtsperiode, opnieuw op Rooigem maar dan bij de St.-Theresiakerk.

Het «Spelleke van de Muide» was ondertussen voorbij de climax en in 1965 schonkt E.H. Joris Vandenbroucke het grootste deel van zijn poppen, schermen en rekwisieten aan het Gents Museum voor Volkskunde.

Joris werd pastoor-emeritus op 2 oktober 1971. Hij was toen 75 jaar ! Meer en meer ging zijn interesse naar de historie. Wie ooit zijn overzichtelijke tekst over *De geschiedenis van de Gentse kerken* ter inzage zal nemen, zal begrijpen wat ik bedoel. Een enorm werk, vele tientallen bladen getypte tekst, waaraan hij jaren bezig is geweest en dat hij helaas niet kon afwerken. Hij stierf op 12 juli 1980.

Tot aan het eind van zijn leven schreef hij. Daartoe zat hij soms van halfvijf 's morgens aan zijn bureau en meerdere keren bleef hij tot in de avonduren doorwerken.

Populair als hij was, bleef hij tot zijn laatste levensdagen raad en dokumentatie geven aan talrijke poppenspelers en volkskundigen. We verloren in hem een goede, eenvoudige vriend, iemand die zijn laatste cent aan zijn beproefde omgeving schonk, een talentvol auteur tenslotte !

Lode HOSTE

Herinnering aan E.H. Pastoor Joris VANDENBROUCKE Hernieuwer van het poppenspel

Sommige beelden ankeren vast in je geest. Andere niet. Bepaalde voorvallen met pastoor Vandenbroucke kan ik me voorstellen, juist alsof ze gisteren gebeurd zijn. Enkele wil ik aanhalen, in een hulde aan een voorman van ons levend volksleven en aan een wetenschapsman.

Gent St.-Theresia slaat op twee parochies, op de Muide en de Brugsepoort. Voor mij is in het begin van mijn leven St.-Theresia Muide al wat de klok slaat. Vroeger bestond er in menig opzicht een verschil met thans. Zo voor de jeugd en de toegang tot de groepen en zalen en kringen. Op de Muide was de *Werkmanskring* pas toegankelijk voor personen boven de zeventien jaar. Voor me bestond een uitzondering, omdat mijn broer die een tikje ouder was, er aangesloten was.

Onderpastoor Vandenbroucke arriveerde er in in maart '21, als *nieuwbakken* seminarist. Wat vond hij daar in de Kring? Een groot gat in de kas. (Tussen haakjes : de politiekers vinden dat ook wel, maar ze lossen of vullen dat niet op; ze maken het nog groter). De onderpastoor nodigde allerlei groepen uit : de mannen van de biljart, de kaarters en toneelbond om geld op te halen met een Vlaamse Kermis in juni '21. Jong en oud spande zich in. Er kwam 'n paardjesmolen en... een poppenspel.

De onderpastoor had dat vroeger gezien in zijn geboortegemeente Maldegem. Dat noemde 't *Spelleke van St.-Antonius*. Dat gaf het spelleke van die heilige. Naamt en vertoning waren dus gelijk. John Schelfhout was er eigenaar van. Zijn zoon Jan, een vroegere kollega van me in het Bijlometermuseum, is reeds overleden.

Franske Casteels kende 't spel *De Ark van Noë* van Treeske Blauwers in de Rijke Klarenstraat; door zijn bemiddeling kwam ze met haar spel naar de *Vlaamse Fore* op de Muide de zon- en maandag van 16 tot 21 uur. Pierke, uw dienaar, zat aan de kas. Een entreebiljet kostte vijftig centiem. Beeld U in : een halve frank, zestig jaar geleden juist. En tegenwoordig nu ?

- *Gustje, jongen, 't is een sukses, een sukses*, bofte de onderpastoor.

De mensen van de Muide en van Gent kenden geen poppenspel meer. Dat was verdwenen omstreeks de eeuwwisseling, door de schuld van de cinema's en daarna van de oorlog misschien.

Iedereen had onbaatzuchtig en spontaan gewerkt voor de Vlaamse Kermis en de onderpastoor trakteerde met limonade voor de broekventjes en met Rodenbach(bier) voor de groten. Rodenbach kwam dan geweldig in de mode. Ik vertelde dan van mijn nonkel en naamgenoot Gustaaf de Puydt en van zijn poppenspel in de *cité Vercauteren*. De onderpastoor, een man van de daad, schikte het dat enkele dagen nadien dat poppenspel in de patronaatszaal belandde.

Op 4 oogst '22 is er een voorstelling mee gegeven. Een afgedankte biljarttafel, bedekt met enkele planken, vormde een podium. De advocaat, meester Oktaaf Cammaert die nog altijd op de Muidepoort woont, leverde twee dekens om de façade van het toneel af te schermen. Het eerste onderwerp ? Genoveva van Brabant. E.H. Vandenbroucke vertelde me dat ontroerend verhaal. Hij en ik speelden dan dat stuk en het werd een klassiek nummer op ons repertorium. Ik was voortaan ingeschakeld als Pierke, als dienaar van een koning, of assistent of helper van Siegfried, Blauwbaard en zo voort.

In 1916 was ik van wal gestoken in 't spelleke van mijn nonkel, Gustaaf De Puydt. Mijn nonkel, dat was een speciaal figuur. Hij maakte poppen voor Jan en alleman, in 't begin van zijn carrière. Hij was in heel Gent gekend voor het opluisteren van feesten met zijn pianospel - zonder een noot muziek te kennen - maar vooral door zijn *trekzak* of akkordeon. Het t.v.-programma Terloops heeft in '79 een reportage aan hem gewijd onder de titel *Vadertje Gent* ! Hij was dan 93 jaar en is enkele maanden nadien overleden. God hebbe zijn ziel.

Na gedurende enkele weken in de patronage met E.H. Vandenbroucke enkele voorstellingen te hebben gegeven, kwam onze vriend Frans Casteels de rangen vervoegen, in oktober 1922. Hij had als poppenspeler op het einde van vorige eeuw, en tot hij moest loten, zijn sporen verdiend in 't spelleke van Tuur Vervaecke in de Makelaarsstraat, ook op de Muide. Frans sprak een andere poppenspelrat aan, nl. Jules de Muynck, een verwoed socialist, die zeventien jaar lang poppen had vervaardigd en knap kon akteren. Na zijn eerste wantrouwen was hij dadelijk gewonnen door het gul karakter van de «paster», en leverde poppen voor ons. (1)

E.H. Joris Vandenbroucke en zijn assistenten traden eerst te Gent en daarna door heel Vlaanderen op. Hij was niet alleen acteur en bezieler,

(1) Wie meer gegevens over het poppenspel te Gent, en over de aangehaalde spelletjes wil vinden, verwijs ik naar het grondig onderzoek van Lode HOSTE. *Gent Poppenspelstad*. 1979, blz. 22 en volgende, met rijke illustratie.

maar ook wetenschapsman. In de eerste jaargang van Oostvlaamse Zanten, in 1926, vroeg hij, op aandringen van professor Paul de Keyser, zaliger gedachtenis, reeds medewerking voor zijn studie van het poppenspel.

Frans
Casteels

E.H. Joris
Vandebroucke

Jules
de Muynck

Gustaaf
De Puydt

De publikaties van de overledene vindt u in een apart hoofdstuk, want pastoor Vandebroucke kombineerde verschillende gaven : de gulheid van zijn gemoed, immer opgewekt en opwekkend, nooit haastig of gejaagd, maar altijd bezig, steeds ten dienste van om het even wie, vriendelijk voor de jeugd en voor volwassenen en tegelijk was hij vorser zonder de indruk te verwekken, vragen naar dit en dat, dokumenten uitpluizen en de historie doorgronden.

Hij heeft hoge verdiensten voor het volksleven in het algemeen en voor dat van Gent en van het poppenspel in het bijzonder. Onze Bond en al degenen die hem hebben ontmoet, zullen hem blijven in ere houden.

Gustaaf de Puydt.

De kunst van Mevrouw Ellen Waelbroeck-Hartmann.

Toespraak van Prof. dr. P. Kluyskens bij de openstelling van de expositie olieverfschilderijen en aquarellen, composities met half-edelstenen in het Museum voor Volkskunde op 28 maart 1980.

Men leidt in 1980 een tentoonstelling niet meer in zoals drie of vier jaar geleden.

Niet dat de kunst zelf in de afgelopen jaren een nieuwe, sensationele sprong zou hebben gedaan, wel integendeel : de zg. avant-gardekunst doet momenteel blijkbaar aan sur-place en is op zoek naar nieuwe loksirenen om een miniem deel van publiek, nl. degenen die de kunst enkel als een geldbelegging aanzien, in haar zog te houden.

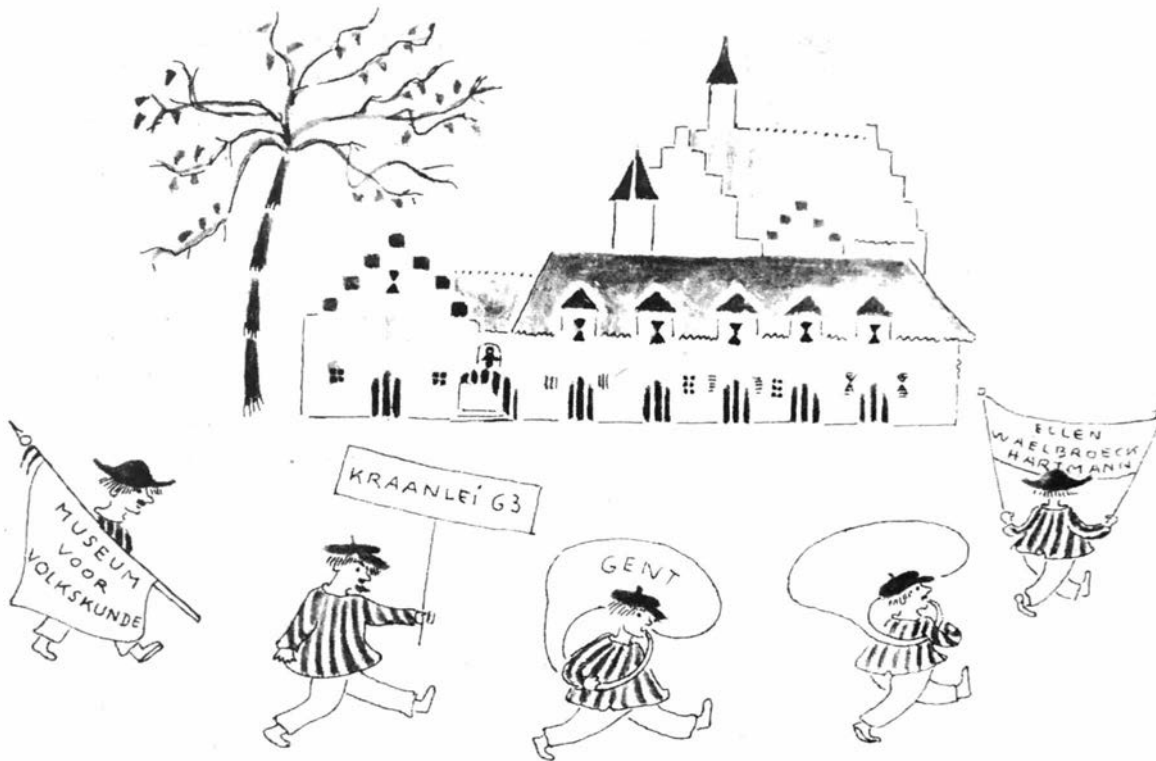
Hetgeen daarentegen wel grondig is veranderd, is de mentaliteit, het geleidelijk bewustworden van een groot deel van het publiek, dat van de kunstenaar een andere ingesteldheid, een andere kijk op het leven verlangt en dat van het kunstwerk zelf steeds meer een humane boodschap verwacht.

Welnu mevrouw Waelbroeck-Hartmann brengt ons een dergelijke milieu- en artistiekvriendelijke boodschap.

Vooraleer het echter over haar oeuvre te hebben, past het wellicht U in een paar woorden de kunstenares zelf voor te stellen die vandaag voor het eerst in Gent exposeert en dan ook voor velen onder U een onbekende is, ofschoon zij in St.-Amandsberg van Deense ouders werd geboren.

Haar vader was als consul van Denemarken en als bloemist een graag geziene persoon. Zij is gehuwd met een natuurkundige, heeft vier kinderen en woont sedert een twaalfstal jaren in Jülich, in de Bondsrepubliek. Zij studeerde in Ter Kameren, zwaaide er in 1951 af met de grootste onderscheiding. Zij legde zich aanvankelijk volledig toe op de juweelkunst; het lag dan ook in die jaren voor de hand dat zij stage zou lopen bij de gekende Gentse goudsmid-juwelier Bourdon; zij werkte dan een tijdlang in het atelier van Oscar Jespers waarna zij verschillende jaren werkzaam was bij de gebroeders Wolfers te Brussel. Zij maakte in de volgende jaren nog juwelen, doch minder : momenteel heeft zij er geen in voorraad, wel een aantal in bestellingen.

Haar ogen verdragen immers steeds moeilijker het gloeilicht bij het lassen; aldus stapte zij geleidelijk en ook wel gezwind over naar het schilderen en naar haar zo typische composities met half-edele stenen die zij vaak opwerkt met zilver of bladgoud in een techniek die haar eigen is en veel vakmanschap vereist. Indien ik er nog aan toevoeg dat zij een vol jaar in Denemarken verbleef, even lang in de Verenigde Staten, waar zij dankbaar een voorraad van steentjes en schelpjes aanlegde, en 8 jaar in Parijs,

dan ben ik rond, althans met haar curriculum vitae, en dan weet U meteen ook dat zij over een stevige artistieke en culturele background beschikt.

Ik heb zoëven gezegd dat haar werk milieu- en kunstvriendelijk is. In een tijd van agressiviteit, van geweld, van materialisme, brengt het œuvre van Ellen Hartmann ons een glimlach, de zekerheid dat men nog kan en nog moet geloven in het goede, in het schone, in het eenvoudige.

Het is een kunst naar dewelke wij gemakkelijk en graag gaan, omdat zij beantwoordt aan een dagelijkse behoefte van de moderne mens die hunkert naar een echt, niet politiek, sensatie of geweld vertekend beeld van een werkelijkheid die hij in zich draagt, maar die hij nog zo zelden aan de oppervlakte ziet opwellen.

Ik zou Ellen Waelbroeck-Hartmann een free-lance in de kunst willen noemen : zij is door geen enkele school of -isme gebonden, door geen enkel genre of discipline aan banden gelegd. In haar sympatiek «jardin imaginaire» creëert zij soepel, ludiek, spontaan. Het gaat om aquarellen, vluchtige, spirituele reisnotities, noem ze maar evasies, om kleurrijke versierde spiegels en voorwerpen, om dartelende miniatuurpersonages, als gnomen of figuurtjes voor een nieuw verhaal van Assepoester of Sneeuw-witje, om curieuse fonkelende, mysterieuze en toch steeds gezellige vogels, planten, wagentjes, huisjes, schuitjes en bloemen met hun eigen innerlijk bestaan, om dartelende, guitige figuurtjes allerhande die ons door hun oprechtheid, door de glimlach van de kunstenaressen die zij uitstralen

een pauze verlossen van de commerciële kitchsmurfen en andere opdringere Goldorak's. Zij puurt in de traditie, in de volkskunst, in zaken die reeds de Azteken inspireerden. In een tijd die alle waarden aftakelt, komt Ellen Hartmann naar ons toe met haar frisse, gezonde, persoonlijke visie op eenvoudige zaken die zij even eenvoudig voorstelt, omdat zij er nu eenmaal echt in gelooft.

Aldus is haar boodschap tegelijk artistiek, menselijk en ook wel filosofisch : een filosofie die een verjongingskuur heeft ondergaan, die zich aanpast aan onze tijd, een filosofie van de terugkeer naar het gezonde, naar het ongeschonden beeld, naar het natuurlijke, naar al hetgeen het masker afwerpt en zich in zijn ware, ongeschminkte gedaante wil vertonen.

Het is een levensfilosofie, een levenswijsheid die weleer een Franciscus van Assisi, een Fra Angelico, een douanier Rousseau, een Guido Gezelle hebben beoefend, een wijsheid die vandaag door de harde kern van de maatschappij wordt vergruisd, maar tot dewelke de echte ecologen, niet de alarmisten of diegenen onder hen die per se conflicten zoeken, teruggrijpen. Die open blik op het leven treffen wij aangrijpend fris aan bij Ellen Hartmann in haar kinderkopjes : geen kinderen van la Comtesse de Ségur, geen retrofiguurtjes, wel kinderen die niet tijdsgebonden zijn en die met hun grote, bolle ogen waarin wij zowel hoop, liefde en vertwijfeling ontwaren, de wereld aankijken als wezentjes die instinctmatig aanvoelen dat zij oneindig veel van het leven zullen eisen maar dat het leven onmogelijk enkel maar een mooie droom of een Epinalprent zal zijn.

Deze portretten zijn picturaal en psychisch zuiver, openhartig : Ellen Hartmann ziet het kind als een juweel, een teder, broos, fonkelend juweel dat van binnen naar buiten uitstraalt.

Men voelt in al haar werken en bijzonder in deze, van formaat opzettelijk bescheiden gehouden portretten, dat zij, de volwassen vrouw, de echtgenote, de moeder, ergens in haar hart een groot, spontaan kind is willen en kunnen blijven.

Geen frustraties, geen reactionair gebaar, enkel een liefde tot hetgeen nog ongerept edel en gaaf is gebleven.

Het is wellicht de dag van vandaag de enige waarheid in een maatschappij die alles met de grond gelijkmaakt, te blijven geloven in waarden die men ons niet kan ontnemen en die nooit zullen vergaan. Het ludiek, het speels karakter van Ellen Waelbroeck is kunst, haar dartelende oprechtheid en haar onuitputtelijke creativiteit komen, mijn inziens, het best op de voorgrond in de weergave van haar wereld van dieren, van vogels, van bloemen die zij met een onthutsende vindingrijkheid uitbeeldt met half-edelstenen, schelpen, schilfertjes, met zilver, goud of doodgewoon «overschotjes», niemendalletjes allerhande, van horlogeveer tot tandenborstel; zij loodsen ons binnen in een nieuwe mythologie of gedoe van

woelzieke mannetjes en trekvogels die ons een aparte sensitieve benadering en technische behandeling van het onderwerp releveren.

Musset sprak van «badinage». Hugo Van den Abeele had het weleer over het «onbezonnen leven» van sommige kunstenaars uit Latem.

Hetgeen ons vandaag voor ogen wordt gebracht staat halfweg tussen deze begrippen : het is een joviaal, complexloos, qua kleur en reliëf totaal verantwoord aanwenden van de materie, tot het bereiken van een esthetische en persoonlijke boodschap van eenvoudige vreugde, een nieuw «Embarquement pour Cythère», naar een onbekend eiland waar geweld en kwaad niet kunnen bestaan.

Wanneer wij nu alle eigenschappen, kwaliteiten en ook de onvermijdelijke tekortkomingen - want wie is volmaakt ? - op een rij gaan stellen, komen wij tot het enig mogelijk besluit, nl. Ellen Hartmann in haar oeuvre is opengebloeid tot een poëtische benadering van natuur en mens, tot een kunst die qua geest aansluit bij de traditie van de miniatuurkunst, tot hetgeen men noemde het «verluchten» van de tekst, heden de dag, ook van een idee of een ideaal. Haar techniek is even gevarieerd als haar steeds maar opborrelende verbeelding.

Het is duidelijk affectieve, vaak emotionele, zij het dan emotioneel ingetoomde kunst, waarbij de kunstenares, in elk behandeld motief, onwillekeurig partij kiest, intuïtief een standpunt inneemt; voor ons is het in elk geval een kunst die niet wil liegen.

Men bewierookt graag de hoogvliegers en dat valt gemakkelijk te doen in een tijd van vedettariaat. Persoonlijk gaat onze voorkeur naar artiesten die in hun artistieke boodschap mens zijn gebleven, die ons binnenloodsen in hun eigen, leefbaar cultuurenvironment.

In het werk van Ellen Waelbroeck-Hartmann wonen wij de animatie bij van ons eigen onderbewustzijn, een soort terugkeer tot de oeroude bron, tot een Lente die zich niet opdringt, die langzaam in ons binnen sijpelt met haar bloem- en kleurrijk imago, vol schroom, ingetogenheid en steeds hernieuwde vrolijke vormgeving.

Om die Lente, om die stille vreugde en genot, om dit ander klimaat in ons eigen leven, Mevrouw Hartmann, in naam van alle aanwezigen en van de latere bezoekers, van harte dank en gefeliciteerd.

† Pierre Kluyskens

Een Gents lofdicht van 1813, een bron voor de geschiedenis, kunstgeschiedenis en volkskunde

Menig lofdicht werd in de loop der eeuwen geschreven en gedeclareerd ter nagedachtenis van een geëerde of beminde afgestorvene. Weinigen bleven bewaard. Weinigen belandden in een museum en weinigen vertoonden het karakter van een historisch document.

In het Museum voor Volkskunde te Gent wordt een lofdicht in manuscript bewaard (inventarisnummer V.G. 78-129-20), in 1813 geschreven voor een afgestorven lid van de Gentse Sint-Sebastiaansgilde, Jan Van Syngel, door Norbert Cornelissen (1). De stijl door Cornelissen aangevend, leunt geenszins aan bij de typische lofzangen die een afgestorvene huldigen, prijzen en verheerlijken als blijk van genegenheid, erkentelijkheid of verering en of als troost voor de nabestaanden. Neen, slechts enkele verzen werden aan de persoon Van Syngel gewijd, en deze vormen eigenlijk een aanloop tot een dialoog die op humoristische wijze historische beelden ophangt.

Dit facet van het gedicht spoorde ons aan deze historische aanhalingen te toetsen aan betrouwbare bronnen en meteen geraakten we geboeid door de wetenswaardigheden van de dichter, die werkelijk verschillende paden van de geschiedenis, kunstgeschiedenis en volkskunde bewandelt, zonder dan nog gewag te maken van zijn kwaliteiten als gelegenheidsdichter.

Systematisch hebben we zo elk vers doorgelicht, om vervolgens tot een synthese over te gaan. Om te lange toelichtingen te vermijden, hebben we er prijs op gesteld ons te beperken tot een bondige verklaring met een verwijzing naar een beknopte bibliografie.

Vooraleer tot deze analyse over te gaan, stellen we de lezer nu in de mogelijkheid ons exposé te volgen a.d.h.v. het hiernavolgend overgedrukte gedicht.

*
**

(1) Zie ook : F. VANDERHAEGHEN. *Bibliographie Gantoise*. Gent 1862, dl. IV, p. 386 nr 7803.

Jan van Syngel's

- 1 Schutter van't gilde van Sint Sebastiaen te Gend,
- 2 welken in d' Elyseésche velden
- 3 by Vorst Adolf van Wachene en Prins Karel van Lorreyne
- 4 broederlyke beschryving der eendragt-banden
- 5 van VII al-oude vermaerde Steden,
- 6 Oelst, Oltwerpen, Brugghe, Loven, Mechelen, Sas-van-Gend en Gen
- 7 Door het Concordaet van Oelst op 19 Juny 1803, voor den tyd van
- 8 VII. jaeren vereenigt en onder de persse vergaert,
- 9 in't beloke veld van Gend,
- 10 op Zondag 20 Juny 1813.

Sacramentum VIII. Stellarium ... Signatum
Sigillis VII.

Apocal. Cap. I en V.

Een concordaet van VII Steden, met VII
zegels gesloten.

- 11 «K'en hoor niet anders als van pylen en van kogels,
- 12 «Van busse en Schiet-geweir, en opgerichte vogels;
- 13 «T'is Gend maekt u gereed, en dan Waér Brugghe Schiet;
- 14 «Dan valt hy zoo g'hem tackt, en dan en valt hy niet...
- 15 «Nog eens getackt, hy valt... den Gaey en kan 't niet houwen...
- 16 «T'is altyd Schieten ! Schiet of t'huys, of met uw' vrouwen.»
- 17 Dus aen Van Syngel wiens ziel in ruste zy ! (2)
- 18 Sprak laetst een malsche vrouw van bij de Bachterley':
- 19 hy grimde, maer hy zweeg, helaes ! nae korte dagen
- 20 Wierd hy met Staetsie naer de Brugsche-poort gedraegen;
- 21 O Zang-Goddess', werpt op zyn tombe een laetste bloem :
- 22 Vertel 's mans vinnigheyd, en vlyt en ed'len roem;
- 23 Waer hy dan daeg' by ons met welk een versche leute
- 24 Schoot hy op zynen keer een wel gepaste scheute !
- 25 En zynen pijl misschien met lauweren gekroont
- 26 Wierd heden andermael met lauweren geloont;
- 27 Waer is Van Syngel nu ?... in d'Elyseésche Velden
- 28 Word hy van Vorst Adolf, en Sebastjaensche helden
- 29 Omringt, by Karel van Lorreyne eerst gebragt;
- 30 De schimm' des goeden Prins die groet hem en die licht !.

(2) Voetnoot N. CORNELISSEN.-«Een onzer braefste Schutters overleden den 16 April 1813». (verder geciteerd N. Cornelissen).

31 Zy vraegt naer nieuws : -«hoe staen de zaeken van hier boven ?

32 «Licht Mech'len om de vaert nog altyd scheef met Loven ?

33 Leéft op Signoórke nog ? is Brugghe nog altyd

34 Vol zoete Meyskens, en nog meer vol geestigheyd ?

35 «De Gendsche Passeniers en Wevers zijn ze braeve ?

36 «Wat drinkt ge, wyn of bier, om uwen dorst te laeve ?

37 «Staet Kyzer Karel, Schoon vergult in eeken-hout,

38 «Nog op de Vrydagmerkt ? Is Dulle-Griet nog stout ?

39 «Klept Roeland nog somtyds ? hebt gy nog Uwe theaters,

40 «En Speélt me somtyds nog by d'Aughestyne-Paters ? (3)

41 «Hoe stelt het Lobkowits ? Welk is den prys van 't brood ?»

42 «Parnassus declameert; maer Lobkowits is dood,

43 Dus sprak Van Syngel; «'t is in onze Nederlanden

44 «Meest al verandert, sints aen Vrankryk nieuwe banden

45 «Ons lot vereenigen; hoe ? Weét g'het niet, Mynheer ?

46 «Van over twintig jaer zyn wy geen duytsche meer :

47 «Lank was ons Vaderland in onrust; van geen' boógen

48 «En was' er questie; ons geluk was weg-gevloógen;

49 «Sint-Jooris, Sint-Antoón, Michiel, Sebastiaen,

50 «D'een voór d'ander naer, 't was al om zeep gegaen : (4)

51 «De Vlaemsche Vrolykheyd scheen Vlaend'ren uytgebannen,

52 «In g'heel het Nederland wierd geenen boóg gespannen,

53 «Niet eenen pyl vloóg uyt den koker; ... vol verdriet

54 «Ó Maegd van Gend, ge wierd zoo mager als een riet !

55 «Allengskens kwam het al weér op zyn oude ploeyen;

56 «Men zag de gulle rust, de zoete eendracht groeyen;

57 «Den Opper-Gaey die wierd weér op zyn perss' gezet;

58 «Men schiet... ó gendsche maegd, ge word van mager vet :

59 «G'herleeft !... het Magistraet dat ons wilt eer bewyzen,

60 «Begiftigt ons gelyk voór heên, met zilvere pryzen;

61 «Den Beker van Albert (5) tot aen den boord vol wyn,

62 «Gaet rond voor 't heyl van Stad, en Land, en Souvereyn :

63 «Al die van ouds de Konst, de Schutters-Konst beminden,

64 «Omhelzen op een nieuw hunne oude boezem-vrinden;

65 «Nog op Signoórke, nog dispuet van Brugghe en Gend,

66 «Nog rusie om de vaert en zyn niet meer bekend;

67 «Wat wilt den eenen Boer den and'ren nog verwyten ?

68 «En zyn er hier of daer nog wat rivaliteyten,

69 «T'is om wie 't beste schiet, en d'hoogste gaeyen heéft,

70 «En verr' van trots te zyn, die wint die is beleéft.

71 «O Vorst, waer 't mogelyk dat gy en ik hier boven

72 «Ons konden vinden by de zeven Schutters-hoven

(3) N. CORNELISSEN. - «Ten Tyde van Prins Karel had Gend dry theaters : Sinte Sebastiaen, Rhetorica of Parnassus, en den theater van de EE. P.P. Augustynen; Sinte Sebastiaen speéld in 't fransch, Rhetorica in 't Vlaamsch, en by d'Augustynen speéld men in 't latyn».

(4) N. CORNELISSEN. - «De Schutters-hoven waeren gesloten».

(5) N. CORNELISSEN. - «Albert en Isabelle vereerden ons Gilde eenen zilveren vergulden Beker, die wy nog bezitten».

73 «Dië binnen korten tyd te Gend vergadert zyn,
 74 «Met welk goed hert wierd ons den *Tourschen eere-wyn*
 75 «Geschonken ! Welk plaisir het *Concordaet* te lezen,
 76 «Daer *zeven steden*, in d'Annaelen hoog geprezen,
 77 «Als zusters zig by een verzaem'len... 't *Sas van Gend*
 78 «Door *heyligaemaker*, en door *Zoete-koek beketit*,
 79 «En *Loven* doór haer *Schoöle en Pietermansche Bieret*;
 80 «En *Brugghe* wiens hoofd *Apolles-lauw'ren cieren*;
 81 «En *Mechelen* doór haere *ontbyten* verr' vermaert,
 82 «*Antwerpen* doór den *Reus*, en doór de *Schelde-vaert*;
 83 «*Aelst* doór den *hoogen roem* van *versche hoppe-kisten*,⁽⁶⁾
 84 «En *Redekamers van Catryn' en Barbaristen*;
 85 «En *Gend*, doór *Gendschen Tours* en *Gendschen Prot* befaemt (7)
 86 «*Wiens schoon' Coupuere* zelf het *Brussel-Park* beschaemt,
 87 «*Wiens Roeland* beter luýd dan all' de *Vlaemsche klökken*,
 88 «*Waer nimmer Belfoorts kapp'*, hertimmert, meer zal schokken,
 89 «*Waer eenen Draek* ons toont, van over zee gebrocht,
 90 «hoe *Brugghelinck* met *Griek*, en *Gend* met *Brugghe* vocht; (8)
 91 «*Waer Dulle-Griet*, *Grammeér'* van jonge en oud *Canonnen*,
 92 «Zegt met haer' *yz're stemm'* hoe w'*Audenaerde* wonnen; (9)
 93 «*Gend*, in een woord', daer *Scheld'*; nog niet te vree met *Ley'*,
 94 «Zig koppelt met de *Lieve* en met de *Moere* er by...
 95 «Dit is, *geliefde Vorst*, het *zevental* van *steden*.»...
 96 - *Adolf* die zuchte en sprak : «*Waer* is den tyd geleeden
 97 «*Dat* ik te *Wäckene als Koning* was bekend ?»
 98 - *Prins Karel* zuchte en sprak : «'K *Was Koning* binnen *Gend* !
 99 - *Van Syngel* zugte en sprak : «6 *dagen* zoet als *honing* !
 100 «ó *Roemryk levens-stip* ! te *Mech'len* was ik *Koning*.»
 101 *Zy* weenden alle *dry*, en d'*Elysee'sche* vreugd
 102 *Die* deed hun *peynzen* op de *Scheuten* hunner *jeugd*.

103 En wy, *Confraters* van den *boóg*, wie *zeven jaeren*
 104 Een hertlyk *Concordaet* heeft doen by een *vergaeren*,
 105 Wat schilt 'er dat op *nieuws* en op den *zelve* voet
 106 Een hertlyk *Concordaet* ons weér *vergaeren* doet ?
 107 *Vriendschap* zoekt *Vriendschap*; *vriend* zoekt *vriend*, en voór *malkand'ren*

108 mag vlyt, nog *pylendrft*, nog *kokerzucht* verand'ren,
 109 En zoo wy *heden* zyn, zoo zullen w'*ook* altyd
 110 Als *vrienden* staen te *boek*, tot *spyt* van die't *benyd*.

111 ó *Zoete dochter* van den *zegeprael*, ó *vrede* !
 112 *Dael* op *Europa* neêr, en *breng* den *voórspoed* méde;

(6) N. CORNELISSEN. - «andere zeggen keesten, en die andere hebben gelyk».

(7) N. CORNELISSEN. - «Fransche wynen en Lovensche Bieren tot Gend gefabrikeert.»

(8) N. CORNELISSEN. - «De Draeke van Belfoort is van de Bruggelingen op de Grieken, en van de Gentenaars in voórige tyden op de Bruggelingen veroverd.»

(9) N. CORNELISSEN. - «Dulle-Griete is in de troubels van de jaeren vyftien honderd door de Gentenaars uyt Audenaerde naer Gend gevoert.»

113 Doór u, ô peys, doór u zy Nederland geloont!
114 Dan zal myn Zang-godess' op veél min rouwe toonen
115 Ons' helden zingen, en met groene Olyven kroonen
116 hem die een lauwer-krans nu honderd maelen kroont.

**

1. Biografische gegevens

Zoals uit de hoofding blijkt, werd dit gedicht opgedragen aan Jan VAN SYNGEL, lid van het schuttersgilde van Sint-Sebastiaan te Gent (*verzen 1, 17-29, 99-100*). De auteur vermeldt in voetnoot (2) zelf de overlijdensdatum van Van Syngel, nl. 16 april 1813. Het Justitiepaleis te Gent bewaart in haar afdeling Burgerlijke Stand (Overlijdens 1813) de overlijdensakte van Van Syngel, die luidt : *16 Avril 1813. Acte de décès de Jean-Philippe Van Syngel, † hier, ferblantier, âgé de 49 ans, né à Audenarde, et domicilié en cette ville, rue de L'Impératrice, époux d'Ane-Marie Predon, fils de feus Pierre et d'Elisabeth De Carmes.* (10). Dat de blikslager Van Syngel een Vlaamse volksfiguur, een welgekomen gast en graag gezien lid van het gilde was, blijkt meteen uit zijn arbeidersberoep, het gebruik van de Nederlandse taal in een verfranste tijd en de beschrijving van zijn karakter in de *v.22 tot 26. Vers 100* licht ons tevens in over zijn behaald koningschap in het Mechelse gilde. Jan Van Syngel werd begraven op het thans verdwenen kerkhof in de de Smetstraat te Gent, nu speeltuin en flatgebouwen. Het huidige kerkhof, genoemd «de Brugse Poort» werd veel later opgericht.

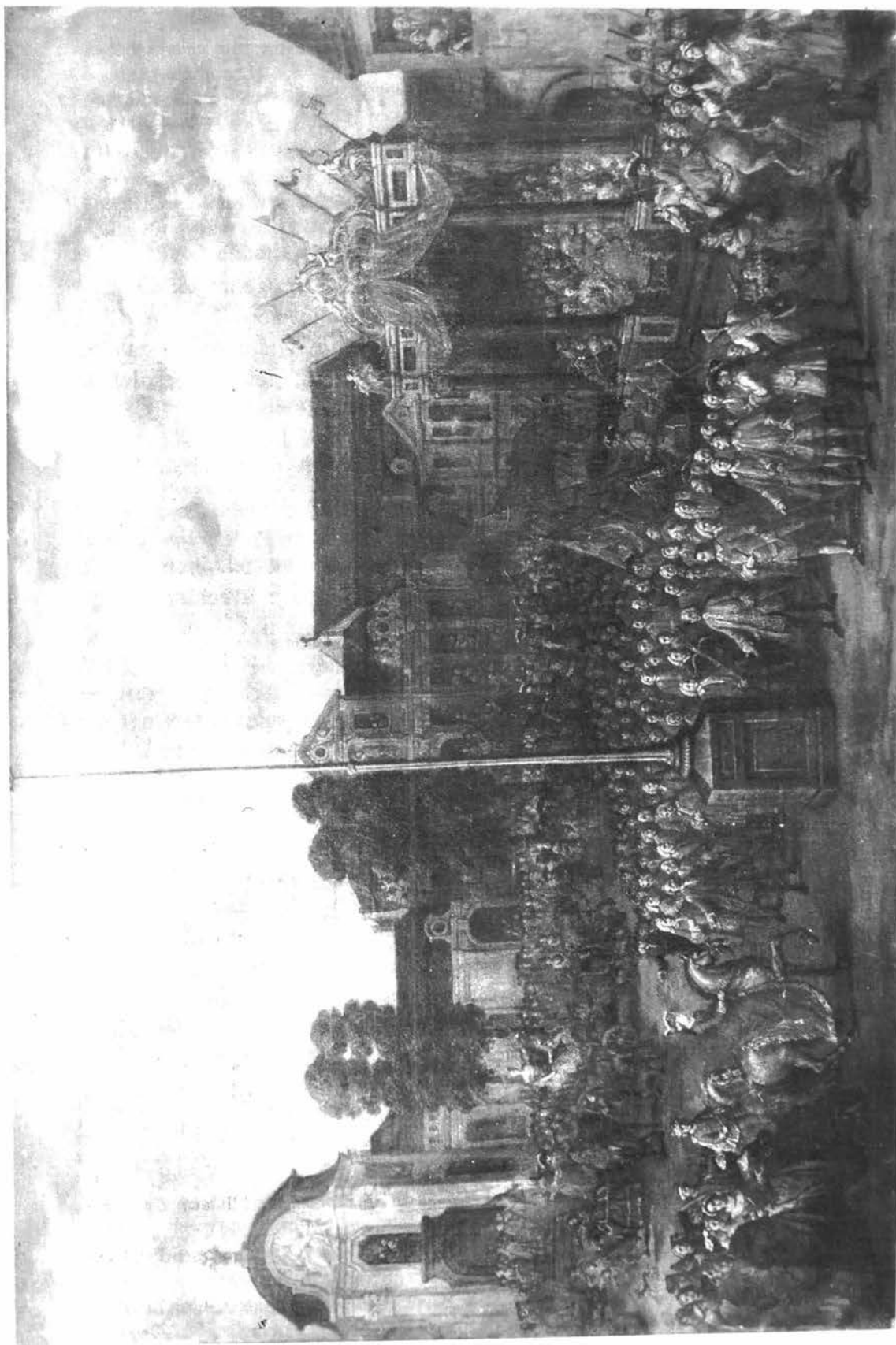
Vorst ADOLF VAN WACKENE (11), (*v. 3, 28, 96 en 97*) alias Adolf van Boergondië, was de zoon van Antoine van Boergondië (zelf bastaardzoon van Filips de Goede) en Claire Andries. Hij werd geboren vóór 1525 en stierf te Middelburg in 1568. Tijdens zijn leven verwierf hij de titels van ridder, Heer van Wackene, Katthem en Kapelle, vice-admiraal ter zee, goeverneur van Zeeland en groot-baljuw van de stad Gent. Naast zijn kasteel te Wacken, erfde hij in 1535 ook het z.g. huis «Hof van Wackene» dat ca. 1400 gebouwd werd en de grootste private woning was die Gent ooit gekend heeft. Dit complex op de Poel te Gent werd herbouwd in 1778 en is nu bekend onder de naam «Hotel de Nockere».

(10) Onze dank aan de Heer J. De Vriendt voor deze mededeling.

(11) *Les bâtards de la maison de Bourgogne et leur descendance*, in : L'Intermédiaire des généalogistes, november 1955, p. 372;

F. DE POTTER. *Gent van den oudsten tijd tot heden*. Geschiedkundige beschrijving der stad, Gent 1883-1933, dl. IV, pp. 357-361; Bijlage VIII, p. 598;

H. COLLUMBIEN. *Het Hof van Wackene*. Gentsche Tydinghen, Gent, I, nr 11, 1972, pp. 213-216.

Een rekwest van 1548, waarin het Gents Sint-Sebastiaansgilde de stads-
magistraat verzoekt om een gunstiger gelegen schuttershof, werd o.m. on-
dertekend door Adolf van Boergondië. In een tweede verzoek van dat-
zelfde jaar wordt hij vermeld als «...coninck, joncheere^s Adolf van Bour-
goignen, heer van Wackene, Capelle etc., overdeken...». In de vier re-
kwesten ingediend tussen 1548 en 1550 wordt Adolf van Boergondië
telkens als overdeken van het Gents Sint-Sebastiaansgilde vermeld. We
vinden hem trouwens terug in de bewaarde lijsten der overdekens van
1548.

Dat prins KAREL VAN LORREINEN (v. 3, 29-41, 98) werd verkozen
tot geprekspartner van Van Syngel en Adolf van Boergondië, behoeft
geen betoog. Toen Maria-Theresia Karel VI in 1740 opvolgde, stelde ze
haar zwager, Karel van Lorreinen, aan tot landvoogd der Oostenrijkse
Nederlanden. De prins werd te Gent ingehuldigd in 1744. Uit onze vader-
landse geschiedenis van de periode 1740 tot 1780 (overlijdensjaar van de
keizerin en de prins) blijkt hoezeer de prins geliefd was door het Vlaamse
volk. Tijdens zijn voogdijschap kende het land een periode van rust en een
heropleving van de nijverheid en handel. Uit het gedicht blijkt dat Karel
van Lorreinen de stad Gent meer dan goed kende en meermaals bezocht.
Ook nam hij deel aan feestelijkheden, in het bijzonder van de schutters-
gilden te Gent. Hiervan bleven nog tastbare bewijzen bewaard in de schil-
derijen, bewaard in het Bijlokemuseum te Gent (12) (afb. 1). Op beide
schilderijen neemt de landvoogd deel aan schietingen georganiseerd door
het Gents Sint-Jorisgilde op de Kouter in 1752. Voornoemd museum be-
waart zelfs nog de kruisboog waarmee de prins toen naar de gaai schoot
en die het gilde steeds als aandenken, uit trots en sympathie, had bewaard.

Alhoewel ons met de hand geschreven exemplaar niet gesigneerd is,
hebben we achterhaald dat het gedicht met zekerheid toe te schrijven is
aan Norbert CORNELISSEN. Frans de Potter (13) bespreekt in zijn lijvig
werk over Gent het Concordaat van Aalst en haalt zelfs verschillende ver-
zen uit ons lofdicht aan. Hierbij maakt hij de opmerking: *De geestige
Cornelissen heeft een niet onaardig verhaal achtergelaten van dit feest,
waarop hij de vreemde schutters, op het banket in de zaal der gewezen
Sodaliteit toezong.* F. Vanderhaeghen (14) haalt in zijn *Bibliographie
Gantoise* de eerste verzen aan van het gedicht en schrijft het eveneens toe
aan Norbert Cornelissen. Norbert Cornelissen werd geboren te Antwer-

(12) A. DE SCHRIJVER — C. VAN DE VELDE. *Catalogus van de schilderijen*. Gent, Bijlo-
kemuseum, 1972, nr. 59 p. 102 en nr. 103 p. 147.

(13) F. DE POTTER. op. cit., dl. IV, pp. 379-385.

(14) F. VANDERHAEGHEN. op. cit., dl. IV, p. 386 nr. 7803.

pen op 12 juli 1769 en overleed te Gent op 31 juli 1849. In 1799 vestigde hij zich te Gent, na verschillende officiële functies in verscheidene steden van het land bekleed te hebben (15). Te Gent werd hij secretaris van de uitvoerende macht bij het Scheldedepartement, lid van het college der curatoren van de universiteit en bureauchef op het stadhuis. Zijn belangstelling voor de literatuur en de kunst spreekt uit zijn lidmaatschap van de «Académie des sciences et lettres» te Brussel en uit zijn medewerking aan het tijdschrift «Annales de Belgique des sciences, Arts et Littérature» (1817 tot 1830). Bovendien werd hem in 1818 een gouden medaille uitgereikt voor bewezen diensten aan de «Société d'Agriculture et de Botanique» te Gent. Hieruit en uit zijn historische werken (16) blijkt dat Cornelissen de man was die over de geschikte culturele bagage over Gent beschikte en bovendien de schrijverskwaliteiten vertoonde om aangesproken te worden voor het schrijven van lofzangen op cultureel niveau (17). In 1837 werd Cornelissen voor de tweede maal vereerd met een gouden medaille (18), uitgereikt door de toenmalige burgemeester van Gent, Charles van Crombrugge. Norbert Cornelissen werd in 1849 begraven in de kerk der Augustijnen te Gent.

2. Grepen uit de geschiedenis van Vlaanderen vanaf de landvoogdij van Karel van Lorreinen tot het jaar 1813.

Reeds van vóór de voogdijschap van Karel van Lorreinen waren onze streken gedompeld in een economische en structurele crisis. Onze toenmalige keizerin, Maria-Theresia van Oostenrijk, heeft tijdens haar regeringsperiode (1740-1780) voortdurend geijverd voor het herstel van deze crisis. Onze dichter N. Cornelissen veronderstelt dat onze landvoogd terdege bewust was van deze toestand, wegens zijn zorg over de twist tussen Mechelen en Leuven veroorzaakt door het graven van het kanaal (v. 32),

(15) P. CLAEYS. *Les Médailles Gantoises Modernes, 1792-1892*. Gent 1909, pp. 79-80; *ibid.*, *Mémorial de la Ville de Gand, 1792-1830*, Gent 1902, pp. 238, 339, 351, 360 en 462.

(16) We citeren o.a. : *Recherches historiques, politiques et littéraires sur la ville de Gand, ses anciennes institutions et ses monuments, depuis les siècles du moyen âge jusqu'à nos jours, Gent, na 1812; de bibliotheken van het Museum voor Volkskunde te Gent en van de Kon. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen bezitten het werk (nr. 785) : De l'Origine, des Progrès et de la Décadence des Chambres de Rhétorique, établies en Flandre; Avec une notice historique sur Jacques van Artevelde*. Naast de inhoud die ons bij de ontleding van deze lofzang nuttig was, vermeldt het titelblad tevens dat N. Cornelissen «Sécretaire honoraire de l'Académie de Dessin et de la Société des Beaux-Arts» was.

(17) F. VANDERHAEGHEN. *op. cit.*, dl. IV, p. 110; Stadarchief Gent nr. 6 GE 19; P. CLAEYS, *op. cit.*, 1909, pp. 79-80.

(18) P. CLAEYS. *op. cit.*, 1909, pp. 157-158.

de opstandigheid van de Gentse «passeniers en wevers» (v. 35) en zijn vraag naar de prijs van het brood (v. 41). In v. 65 wordt hieraan nog de twist tussen Brugge en Gent toegevoegd. Terloops informeert Karel van Lorreinen ietwat ironisch naar de Gentse bisschop L'obkowitz (v. 41), die juist in deze rampzalige tijd nogal stof deed opwaaien door zijn luxueuze en zorgeloze levenswijze.

Voor de verklaring van de perikelen veroorzaakt door het aanleggen van nieuwe waterwegen refereren we zonder verwijl naar de grondige studie van J. Decavele en R. De Herdt (19). Daarin vinden we het *dispuet van Brugghe en Gend* om het graven van de Brugse vaart (afb. 2) uiteen-

Afb. 2 : Anoniem : Het Begin van de Brugse vaart te Gent vóór 1751. (Bijlokemuseum, Gent, inv. nr. 719)

gezet vanaf de eerste initiatieven in 1378 tot aan de voltooiing van de graafwerken in 1624. In 1749 tot 1753 werd de vaart Leuven naar het Sennegat, samenloop van Senne en Dijle te Mechelen, gegraven, in een streven om het verkeer tussen Antwerpen en de Vlaamse steden te vergemakkelijken en aldus de handel in Brabant te stimuleren en te ontwikkelen. Het Stedelijk Museum te Leuven bewaart een kruiwagen, vervaardigd door de schrijnwerker Joseph Bovesse in 1749, besteld om de eerste spade grond in te voeren op 9 februari 1750, de dag van de aanvang van

(19) JOHAN DECAVELE en RENE DE HERDT. *Gent op de wateren naar de zee*. Gent, 1976, partim.

het graven van de «Leuvense vaart» (20). Het oktrooi van 1751 bepaalde bovendien het graven in Brugge en Gent van doorsteken en het uitdiepen van kanalen. Te Gent werden drie dergelijke doorsteken of «Coupures» gegraven, waarvan er slechts één de naam *Coupure* behield. (v. 86) Deze vormt de verbinding tussen de Brugse vaart en de Leie. Langs deze waterweg kon men vanuit Oostende Leuven aanvaren. Zo zagen de Gentenaars in 1753 een aanleiding tot feestvieren : het eerste buitenlandse schip, de «Concorde» uit Nantes, voer de *Coupure* op met een lading Franse wijn. Weldra werden de omliggende akkers door de gegoede burgerij opgekocht en rezen de luthoven en zomerhuisjes langsheen de *Coupure* op. In 1792 werd deze promenade voltooid door het planten van een bomenrij langs de waterkant. J. Winnepeninckx (21) weidt in zijn studie over de Gentse *Coupure* twee bladzijden uit over de schoonheid van deze doorsteek. Eén van de oudste afbeeldingen van de *Coupure* is de tekening *Coupure* getekend op 11 juli 1788 om 13 uur, bewaard in het Gentse stadsarchief (22). Een idee van deze landelijke *Coupure* geeft ons eveneens de tekening van de *Coupure* gezien vanop de Rozemarijnbrug, getekend door Jan-Jozef Wynants (23). Norbert Cornelissen beperkt zich in de vergelijking in v. 86 nog maar tot ons land, maar een Parijzenaar schreef ooit in 1888 dat geen enkele wandelweg met de Gentse *Coupure* kon vergeleken worden (24) !

In deze periode van uitbreiding der waterwegen bleef de Schelde voor de scheepvaart gesloten (v. 82). Keizer Jozef II eiste van de Hollandse Staten de opheffing van het *Bareeltractaat* en de heropening van de Schelde. Hij zag echter van zijn voorstel af wegens de te felle tegenkantingen. Het waren de Fransen die er pas in slaagden (1795) de vrije scheepvaart op de Schelde aan Holland af te dwingen. Dit betekende meteen de economische heropstanding. Toen Napoleon als eerste Consul in 1803 een bezoek aan Antwerpen bracht, verzekerde hij meteen de grondslagen voor een havenuitbreiding te leggen. In 1810 bezocht hij, als keizer dan, de bloeiende handelshaven van Antwerpen.

Juist in de periode van algemene consternatie die de regering van Maria-Theresia kenmerkt, werd de Oostenrijkse Prins Ferdinand Maria

(20) Vriendelijke mededeling van Conservator J. Crab, Stedelijk Museum van Leuven» waarvoor onze oprechte dank.

(21) *Rond het graven van de Coupure te Gent*. Handelingen van de maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, nieuwe reeks, dl. X, 1956, pp. 116-151.

(22) Stadsarchief, Gent, Atlas Goetghebuer, nr.158.

(23) JOHAN DECAVELE en RENE DE HERDT. op. cit., p. 102.

(24) *ibid.*, pp. 95-111.

van Lobkowitz (° 1726) aangesteld als 17e bisschop van Gent (v. 41 en 42). Zijn naam is de geschiedenis vooral ingegaan wegens zijn luxeuze en mondaine levenswandel, zijn zwak voor het vrouwelijke geslacht en zijn opposiete houding tegenover Keizer Jozef II. (25) De aanstelling van Lobkowitz gebeurde één jaar vóór de dood van Karel van Lorreinen. De mogelijkheid dat deze laatste de bisschop gekend heeft, lijkt ons aanvaardbaar. Van de weelde die de bisschop omringde, is ons nog een tastbaar bewijs overgebleven (afb. 3).

Afb. 3 : Bed van Bisschop Lobkowitz, ca. 1780. (Museum voor Sierkunst, Gent, inv. nr. 822)

(25) Lees over deze bisschop o.m. F. DE POTTER, op. cit., dl. V, pp. 37-39.

P. CLAEYS. *Pages d'Histoire locale gantoise*, Gent, 1888, dl. II, pp. 156-171.

Tenslotte schetst Cornelissen bij monde van Jan Van Syngel de rampspoedige tijd vanaf het begin van de regering van Jozef II in 1780, over de Franse Revolutie en de Brabantse Omwenteling (1789-1790) tot aan de inlijving van de Oostenrijkse Nederlanden bij Frankrijk (1795) (v. 43 tot 58). In die tijd van onrust waren de schuttershoven gesloten (voetnoot 4) en van amusement scheen nog nauwelijks sprake te zijn. Bovendien waren de gilden alle gezag en invloed ontnomen en waren ze vervallen tot maatschappijen voor liefhebbers, zonder echte rechten en privileges. De verzen 54 en 58 vatten de heersende situatie samen in een beeldspraak. De aanhechting bij Frankrijk betekende oorspronkelijk een revolutionaire ommekeer op alle terreinen. Spoedig echter ondervond men de voordelen en gunstige gevolgen van het nieuwe regime. De schuttershoven werden weer opengesteld en het land hervond de rust.

3. Ode aan Gent en het Gents kunstpatrimonium

Bij het lezen van het lofdicht moet het de aandachtige lezer ongetwijfeld opgevallen zijn dat N. Cornelissen eigenlijk meer de stad Gent met haar eeuwenoud roemrijk verleden en haar rijk kunstpatrimonium bewierookt dan het hoofdpersonage Van Syngel en het Sint-Sebastiaangilde.

De rasechte Gentenaar zou in zijn trots beschaamd zijn indien men zou nalaten de geboorte van Keizer Karel te Gent in het jaar 1500 op de Gentse historische kalender te plaatsen. Nog geen halve eeuw na diens dood in 1555 stond de Keizer reeds vereeuwigd op de Vrijdagmarkt. Het was ter gelegenheid van de Blijde Intrede van de aartshertogen Albrecht en Isabella in 1599 dat Robert de Nole de opdracht kreeg een houten beeld van Keizer Karel te sculpteren. Vandaag bezitten

Afb. 4 : Beeld van Karel V, ca. 1600 (verkleind model door R. De Nole) (Bijlokemuseum, Gent, inv. nr. 511)

we nog een herinnering aan dit beeld (afb. 4) (26). Cornelissen laat zijn vraag in de *v. 37 en 38* onbeantwoord. De dichter was ongetwijfeld op de hoogte van de gebeurtenissen omtrent het beeld (27). Het was reeds de derde versie van het beeld waarvoor Karel van Lorreinen zelf nog gestreden heeft om aldus de Keizer de eer te geven die hem volgens hem toekwam.

Niet ver van de Vrijdagmarkt te Gent op het Groot Kanonplein rust thans nog de *Dulle Griet* (*v. 38 en 91-92*), het symbool der opstandigheid en strijdlustigheid der Gentenaars. Dit oorspronkelijk rood geschilderd smeedijzeren kanon, mogelijk te Bergen vervaardigd (28) en daterend uit het midden der 15^e eeuw, werd in 1578 vanuit Oudenaarde naar Gent verscheept. Waarschijnlijk maakte het deel uit van het geschut van de Boergondische hertogen. In de loop der tijden ontstond de verwarring van dit kanon met de Gentse *Groote Griete* waarmee de Gentenaars in de veertiende en de vijftiende eeuw ten strijde trokken. Het lot dat dit laatstgenoemd kanon beschoren werd, is vooralsnog niet bekend (29).

De lofuiting van Gent zou niet volledig zijn zonder de vermelding van zijn Belfort met zijn beiaard en draakbekroning (*v. 87 tot 90*). Men startte met de bouwwerken in 1321 en werkte nog de gehele 14^e eeuw aan deze toren verder. Circa 1377 kreeg de toren uiteindelijk een houten kap die bekroond werd met een draakfiguur. Ten tijde van het voogdij-schap van Karel van Lorreinen werd het getimmerte boven het metselwerk inderdaad vervangen volgens de plannen van Louis 't Kindt (1777) (30). Door de eeuwen heen trotseerde echter de windwijzer in de vorm

(26) Tentoonstellingscatalogus *Gent, Duizend jaar Kunst en Cultuur*. dl. I, pp. 491-492 en cat. nr. 560.

(27) F. DE POTTER. *De Vrijdagmarkt te Gent*. Uit *Gent van den oudsten tijd tot heden*. Gent 1896, pp. 84-108;

P. CLAEYS. *Les Monuments de la Ville de Gand*. Gent 1905, pp. 118-131.

(28) Tentoonstellingscatalogus *Gent, Duizend Jaar Kunst en Cultuur*. dl. III, p. 245 en cat. nr. 498.

Gentsch Museum, Gent, Jg. 1 (1895-96), 135 : *Het groot Kanon. Dulle Griete*.

(29) A. VAN WERVEKE. *Het groot kanon van Gent*. Bulletin van de maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, 6de jg., Gent, 1898, pp. 188-210; F. DE POTTER, op. cit., dl. IV, pp. 169-192; P. CLAEYS, op. cit., 1905, pp. 277-284; de LIMBURG-STIRUM. *Le Grand Canon de Gand*. *Messenger des Sciences historiques de Belgique*, 1895, pp. 227-231; H. VAN DUYSE. *La Dulle Griete*. *Inventaire Archéologique de Gand*, 1897; J. DE HULSTERS, *Volkskundige en tevens geschiedkundige legenden. Van de «Dulle Griete»*, Het Morgenrood, XVII, 1935-1936, p. 120.

(30) A. VAN LOKEREN. *Tour communale de la ville de Gand*. *Messenger des Sciences et des Arts*, Gent, 1839, pp. 231-254; P. BERGMANS, *Le Campanile du Beffroi de Gand*. Gent 1905; H. NOWE. *Het Belfort van Gent*. Gent, 1949; V. VAN DER HAEGHEN. *Nouveau Campanille du Beffroi*. Gent, 1911.

van een draak de verschillende verbouwwerken aan de kap van de toren. De sage i.v.m. deze windwijzer waarop hier gezinspeeld wordt (v. 89 en 90), werd pas in 1900 weerlegd door de publicatie van de Gentse stadsrekeningen van het schepenjaar 1377-1378 (31), waaruit blijkt dat de draak wel degelijk een Gentse productie is uit 1377. Voordien werd deze legende door talrijke 19^e-eeuwse geschiedschrijvers als een brok waarachtige geschiedenis beschouwd (32). Over de inhoud van de sage hebben we reeds eerder uitgeweid (33).

Lang vóór de beëindiging van de toren beschikte men al over de klok die eens in de klokketoren moest gehangen worden : *Klokke Roeland*. De Gentenaars waren zeer gehecht aan de stem van hun klok, die in het schepenjaar 1341-1342 gegoten werd en tot in het midden der zeventiende eeuw als het ware het dagelijks leven van de stadsinwoners leidde. Keizer Karel kende de gehechtheid van het volk aan hun klok : in 1539 strafte hij hen voor hun opstandigheid door de klok verbeurd te verklaren. De klok overleefde echter deze maatregel. In 1658 zouden de Gentenaars zelf van het behoud van *Klokke Roeland* afzien (34).

De grote meerderheid der toehoorders van dit lofdicht behoorde niet alleen tot de Gentse burgerij, maar ook tot de leden van het Gentse Sint-Sebastiaansgilde. De schuttersgilden bezaten eertijds ook hun kunstschaten waarover ze zorgvuldig waakten en waarop ze niet weinig trots waren ! Zodra de rust in het land hersteld was en de gilden hun activiteiten hervatten, pronkten ze bij feestelijke aangelegenheden met hun gildezilver (v. 61). Van Syngel deelt mee dat er terug wijn werd geschonken in de verguld zilveren beker, geschonken aan het gilde door de aartsheretogen Albrecht en Isabella, ter herinnering aan hun inschrijving als gildebroeder en -zuster in 1618 (35). De dichter schijnt er fier op te zijn dat het gilde deze beker nog bezat. Wij vragen ons echter af of de oorspronkelijke

(31) J. VUYLSTEKE. *Gentsche Stads- en Baljuwrekeningen 1280-1336*. Gent, 1900; J. VUYLSTEKE. *De draak van het Belfort. Verzamelde prozaschriften*. Gent, dl. IV, 1891, pp. 123-208.

(32) F. DE POTTER, op. cit., dl. I, 1882, pp. 506-515.

(33) Tentoonstellingscatalogus : *Gent, Duizend Jaar Kunst en Cultuur*, 1975, dl. III, cat. nr. 642. Lees ook : J. DE HULSTERS, *Volkkundige en tevens geschiedkundige legenden. Van de «Gentsche Draake»*, *Het Morgenrood*, XVII, 1935-1936, pp. 123-125; P. de KEYSER. *De Draak van het Belfort te Gent*. O.V.Z. 2 (1927) 18-21; C. TREFOIS. *De draak van het Belfort te Gent*. O.V.Z. 9 (1934) 49-92, ill.

(34) Tentoonstellingscatalogus : *Duizend Jaar Kunst en Cultuur*, 1975, dl. III, pp. 332-336 (partim) en cat. nr. 656.

(35) F. DE POTTER, op. cit., dl. IV, pp. 378-379.

beker nog bestond in 1813, of dat Cornelissen doelt op de beker die thans in het Bijloke-museum te Gent prijkt! (afb. 5) (36). Deze beker is eveneens van verguld zilver en bekroond door het AE-monogram van Albrecht en Isabella. E. Dhanens (37) schijnt te twifelen aan het eventueel herbruiken van dit AE-monogram. De bestaande beker werd nl. in het begin van de achttiende eeuw vervaardigd door Isaac van Sychen, Gents zilversmid; het deksel daarentegen stamt uit de Hollandse periode (1815-1831) en is van de hand van F. De Bruyne. Is deze beker een replik van de oorspronkelijke 17^e-eeuwse beker? Is het monogram herkomstig van de oorspronkelijke beker?

Afb. 5 : Beker van het Sint-Sebastiaansgilde, Gent (Isaac van Sychen, begin 18de eeuw; deksel : 1815-1831) (Bijloke-museum, Gent, inv. nr. 938.1-2)

4. Volkskundig erfgoed

De Schuttersgilden

Dit lofdicht voor Jan Van Syngel werd niet alleen gedeclameerd ter nagedachtenis van Van Syngel als afgestorven lid van het Gentse Sint-Sebastiaansgilde, maar tevens ter opluistering van het banket gegeven door voornoemd gilde in de Sodaliteit te Gent op 20 juni 1813, ter gelegenheid van de samenkomst der zeven steden verenigd door het «Concordaat van Aalst» (38).

(36) P. DE BURGGRAEVE. *Notice historique sur les Chefs-Confréries Gantoises de St.-Sébastien et de St.-Altoine*. Gent 1913, afb. 13; Bijlokemuseum, Gent, inventarisnummer 938-1-2.

(37) Tentoonstellingscatalogus : *Gent, Duizend Jaar Kunst en Cultuur*. 1975, dl. II, p. 229 nr. 479.

(38) Op de keerzijde van onze lofzang staat de tekst van een gelegenheidslied geschreven, met de nota dat het op genoemd banket zou gezongen worden.

Zoals uit de v. 5 tot 10; 71 en 72; 76 en 77; 103 tot 110 duidelijk wordt, werd het *Concordaat van Aalst* gesloten op 19 juni 1808. De bedoeling van dit Concordaat was de vereniging van de Sint-Sebastiaansgilden van zeven steden (Aalst, Antwerpen, Brugge, Leuven, Mechelen, Sasvan-Gent en Gent) voor de duur van zeven jaren, dit om concurrentie en naijver uit te schakelen en de vriendschapsbanden te verstevigen. De Gentse geschiedschrijver F. De Potter bespreekt dit Concordaat, waardoor de zeven betrokken steden om de beurt jaarlijks een handboogschieting moesten organiseren (39). Volgens hem werd dit Concordaat het laatst gevierd te Gent in 1813 op het Bijlokeplein. Na verloop van jaren werd ook geen nieuw Concordaat gesloten wegens de tijdsomstandigheden [1814 : val van het Franse Keizerrijk en inlijving bij het Koninkrijk der Nederlanden]. Bij ons gaan er echter vraagtekens rijzen bij het lezen van het werkje van J.A. Jolles (40). Hij informeert ons over het bestaan van een zilveren medaille, bewaard in het Sint-Sebastiaansgilde te Sasvan-Gent, nu in Zeeuws-Vlaanderen, Nederland. Op het recto staat de tekst *Eer Medalie geschonken aan den schutter die den oppervogel afschiet*. Op het verso : *Eerste schietinge van het Concordaet Ledeberg XXV Meye MDCCLXXXIII*. Hieruit zou men kunnen besluiten dat het Concordaat wél verlengd werd. Het eerst zou dus de periode van 1808 tot 1815 bestrijken; het tweede van 1815 tot 1822 en het derde van 1822 tot 1829. De medaille zou dan kunnen uitgereikt zijn tijdens de eerste schieting van het derde Concordaat, gehouden te Ledeberg, Gent. Interessant hierin is ook te vernemen dat de zeven steden van het Concordaat van 1808 op 21 juni 1812 te Mechelen een schieting organiseerde.

Voor een historische schets van het Gentse Sint-Sebastiaansgilde verwijzen we naar het geciteerde werk van P. De Burggraeve.

Sagen

Veeleer een beeldspraak dan de aanhaling van een sage is de vermelding van de Maagd van Gent in de v. 54 en 58. Over de Maagd van Gent als allegorische figuur in een gedicht dat aan de oorsprong ligt van dit Gentse zinnebeeld, handelde o.m. Dr. J. Decavele (41).

(39) F. DE POTTER, op. cit., 1883-1933, dl. IV, pp. 379-385.

(40) J.A. JOLLES. *De Schuttersgilden en Schutterijen van Zeeland*. Middelburg, 1934, pp. 107-111.

(41) J. DECAVELE. *De Maagd van Gent*. Toerisme in Oost-Vlaanderen, nr. 3, mei-juni, 1973, pp. 50-54.

Vervolgens laten we de *v.* 89-90 (42) terzijde, om *vers* 82 te verklaren. Zegt men *Antwerpse reus* dan denkt men zonder verwijl aan de sage van Brabo en de reus Antigoon (43). Deze reus ligt volgens de volks-etymologie mede aan de basis van de naam *Antwerpen*, die zou afgeleid zijn van *Hand-werpen*. Druon Antigoon leefde in de tijd dat de reuzen nog bestonden (sic) op de oevers van de Schelde. Door zijn dwingelandij en tolheffing op de Schelde zou hij het Scheldeverkeer volledig lam gelegd hebben. Inderdaad, de schippers vreesden zijn afstraffing : de reus hieuw de hand van de weerbarstigen af en wierp deze in de Schelde. Uitgedaagd door deze wreedheid, besloot Salvius Brabo, een legeraanvoerder van Julius Caesar, de reus uit te schakelen. Hij trok tegen hem ten strijde, versloeg hem en hakte hem eveneens de hand af die hij vervolgens ook in de Schelde wierp. Het volk benoemde hem voor deze daad tot koning. Zijn koninkdom werd *Brabant* genoemd. In 1887 heeft de beeldhouwer Jef Lambeaux deze sage uitgebeeld in de grote Brabo-fontein vóór het stadhuis van Antwerpen.

Een tweede Antwerpse sage is deze van «Op ! Sinjoorke !» (*v.* 33 en 65) (44). Op bevel van de koning werd de wapensmid Hans, die voortdurend zijn vrouw kastijdde, te schande gemaakt voor het volk, door hem te laten op en neer gooien op een deken, onder bespottung van de toeschouwers. Ongelukkiglijk kwam hij hierbij ten val en bleef voor dood liggen. Ter voorkoming van dergelijke ongelukken bepaalde de koning dat voortaan de wetsovertreders openbaar zouden bespot worden door het in publiek laten sollen met hun beeltenis. Ten tijde van de Spaanse overheersing werden de bezetters door de Antwerpenaars met de bijnaam *Sinjoren* gedoopt. Eens werd een Spanjaard op voornoemde wijze gestraft : een pop in Spaanse kledij werd op een deken op en neer gegooid, onder luidkeels geroep van de omstaanders : *Op ! Sinjoorke !*. Sindsdien figureerde de Antwerpse pop in alle stoeten en optochten. De traditie van

(42) Voor de sage van de Gentse draak op het Belfort verwijzen we naar voetnoot 30 en 33.

(43) K. TER LAAN. *Folkloristisch Woordenboek van Nederland en Vlaams België*. 's-Gravenhage 1949, p. 48; K.C. PEETERS. *Eigen Aard*. Antwerpen 1946, pp. 170-173; F. FRANCKEN, *Antwerpsche Legendarische Figuren*. Antwerpen, s.d.; L. DE WACHTER. *Repertorium van de Vlaamse gouwen en gemeenten*. Antwerpen, 1942, dl. II, pp. 84-85 (bibliografie); F. PRIMIS. *Van Lohengrin tot Brabo en tot Jef Lambeaux. De drie verdiepingen van de bouw der Brabosage*, Antwerpiensia, Antwerpen, 19 (1948) 5-13; Idem. *De handen in Antwerpen's zegel en wapen. De Brabo-Lohengrinsage*, Antwerpiensia, Antwerpen, 19 (1948) 14-28, ill.

(44) V. HERMANS. *La vérité sur Op, Signorken*. Mechelen 1875; J.H.J.. *Historie van het alom vermaard Op, Signorken ! en den ouden ommegang der reuzen*, Mechelen, s.d.; L. DE WACHTER, op. cit., dl. II, pp. 84-85 (bibliografie).

het opgooien van Op ! Sinjorke ! wordt geïllustreerd in het werk van K.C. Peeters (45).

Regionale Specialiteiten

Van de zeven steden verenigd door het Concordaat van Aalst, wordt slechts van Brugge en Antwerpen geen culinaire specialiteit vermeld.

Ook voor de typische Genste specialiteiten werd geen plaats voorbehouden : noch de *Tourschen eerewyn* (v. 74 en 85) noch de *Gendschen Prot* (v. 85) zijn typische Gentse produkten. De wijn werd geïmporteerd in Gent van uit Tours in Frankrijk (46). In de 17^e eeuw reeds was de familie Mestdagh te Gent bekend als de beste *winkeurder* en *winleggher* van genoemde witte wijn. Deze wijnhandel bleef tot in het begin van onze eeuw bestaan met als laatste uitbater Constant Van Thorenburg-Mestdagh, een nazaat van de familie Mestdagh. Het alaam en andere tot de wijnhandel en likeurstokerij behorende voorwerpen worden in het Museum voor Volkskunde te Gent bewaard.

Naast de wijn uit Tours was Gent ook befaamd om de *Gendschen Prot*. De dichter verklaart zelf in de voetnoot dat dit een Leuvens bier was dat te Gent gefabriceerd werd. Bij raadpleging van het Gents woordenboek van L. Lievevrouw-Coopman (47) viel het ons op dat hier aan *prot* zowel de betekenis van Franse wijn als van Leuvens bier wordt gekoppeld. We worden echter kritisch als we vervolgens de zin te lezen krijgen *te Gent gemaakt in 1813*. Gebruikte de auteur onze lofzang als bron voor zijn verklaring ?

Uit de huidige Nederlandse grensgemeente Sas-van-Gent scheen de *heyligmaeker* en de *zoete-koek* afkomstig te zijn (v. 77-78). K. Ter Laan (48) geeft als betekenis aan «heiligmaker» : *hijlik- of huwelijksmaker, de koek die de vrijer of de maaksman meebracht voor het meisje. Te Sluis (Nederland) nu een koek, het jaar door te koop*. Dat deze koek geen typische specialiteit van Sas-van-Gent was, concluderen we ook uit de

(45) K.C. Peeters, op. cit., afb. 442.

(46) *Histoire du commerce des vins à Gand*. Gent 1904; C. VAN THORENBURG. *Maison des encaveurs de vin*. Inventaire Archéologique de Gand, Gent, 1904, p. 344; *Plechtige inhuldiging van de sekte voor likeurstokerij en wijnhandel : verzameling van Thorenburg en Mestdagh, in het museum voor folklore te Gent*, OVZ. 23 (1948) 139-143.

(47) L. LIEVEVROUW-COOPMAN. *Gents Woordenboek*. Gent 1974, p. 441

(48) K. TER LAAN, op. cit., p. 139.

verklaring van J.H. Nannings (49) : in Vlaanderen was Sint-Greef de patroon der minnende paartjes, voor wie hij de *Hylikmaker* bracht. Ook kermiskoek kon *hylikmaker* of huwelijksmakelaar zijn. De koek was soms hartvormig, soms met een kruis en met de emblemen IHS versierd. Later, toen de oorspronkelijke betekenis van de koek in de vergeethoek was geraakt, werd de benaming ervan verbasterd tot *heiligmaker*. De *zoetekoek* vonden we nergens vermeld als specialiteit van deze gemeente.

Nog steeds actueel is de vereenzelviging van de stad Leuven met zijn bier en zijn universiteit (v. 79): Aan de productie van de *Pietermansche bieren* (50) dankt Leuven trouwens zijn spotnaam *Petermannen*.

Het is ons niet helemaal duidelijk wat precies met Mechelse *ontbyten* wordt bedoeld (v. 81). Het woordenboek van van Dale (51) geeft als betekenis van *ontbijt* o.a. ook *spijzen die men bij de eerste maaltijd van de dag nuttigt*, en van *ontbijtkoek* : *bepaalde soort koek zoals men bij het ontbijt gebruikt*. Het zuidnederlandse woord voor ontbijtkoek is *peperkoek*, meer specifiek in Mechelen *ponnekoek*. Deze koek heeft J. Cornelissen (52) beschreven als voorkomend in Mechelen, Klein-Brabant en het Land van Waas. Ze werden op Nieuwjaar en Vervloren Maandag verkocht, als nieuwjaarsgift door de bakkers en winkeliers aan hun cliënteel aangeboden en verloot in herbergen. De winnaar moest dan een ronde of *toernee* aan het gelag betalen. Soms werd er ook met speelkaarten en pijltjes om de koek gespeeld. Een meer uit het volksleven gegrepen omschrijving van deze *ponnekoek* lezen we in F. Perckmans' artikel (53). Het

(49) J.H. NANNINGS, *Brood- en gebakvormen en hunne betekenis in de Folklore*. Scheveningen 1932, pp. 48,95 en 211. Ongewijzigde herdruk der uitgave 1932. Schiedam 1974. In Wallonië bestaat de huwelijksmakelaar als le helléchsman, als réus. Zie René MEURANT. *Géants processionels et de cortège en Europe, en Belgique, en Wallonië*. Tielt, 1979, 356-357, 2 ill.

(50) A. MEULEMANS. *Leuvense variaties op het thema «bier»*. Eigen Schoon en de Brabander, XLI, pp. 147-151; M. VERHULST. *Sur la fabrication des anciennes bières de Louvain*. Bulletin de l'Association Belge de Chimistes, 1903, pp. 250-253; F. DE REIFFENBERG. *Pièces relatives aux Pétermannen*. Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis van België, dl. 3, 1840, pp. 332-334; dl. 4, 1841, pp. 214-218; *Drinken in het verleden*. Tentoonstelling. Stedelijk Museum Leuven, 1973. Prof. Dr. R. van UYTVEN. *De drankcultuur in de zuidelijke Nederlanden tot de XVIIIde eeuw*, 15-50; *Ambachten en schutspatronen. Het drinken in de kunst*. Drinkgerei; J. DAUWÉ. *Het drinken in het Leuven's studentenleven*, 212-218.

(51) C. KRUYSKAMP. Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, 1970.

(52) J. CORNELISSEN. *Traditionneele gebakken en lekkernijen* Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore, jg. 1, 1938, pp.19-20.

(53) F. PERCKMANS. *Mechelse Volkskunde : Sint-Niklaas, Kerstfeest....* Mechelen, s.d., p. 15.

verwondert ons enigszins dat in plaats van de niet zo typische ontbijtkoek, voor Mechelen niet de *mustachollen* werden vernoemd !

De gemeente Aalst wordt op haar beurt geprezen om haar hop (v. 83) (54).

5. Literatuurgeschiedenis. De Kamers van Rhetorica

Over de Gentse Kamers van Rhetorica (v. 39, 40 en 42) geeft de dichter zelf ons een toelichting in de voetnoot. P. De Burggraeve (55) vermeldt eveneens in de geschiedenis van het Gentse Sint-Sebastiaansgilde het bestaan van een Franse schouwburg gebouwd door het gilde op de Kouter, nadat de vroegere *comédie-plaetse* aldaar afbrandde in 1715. Met de *Rhetorica* bedoelt onze dichter waarschijnlijk de vier toen bestaande Vlaamse kamers te Gent, nl. Jhesus metter Balsemloem, in 1791 verenigd met de Fonteyene, Sinte-Barbara, de Bodemloze Mande of Sinte-Agnete en Maria-ter Eere (56). De Fonteyene was de belangrijkste kamer. Ze werd gesticht in 1448. Vanaf 1785 beschikte ze over een eigen toneelzaal aan de Houtlei, de befaamde Parnassusberg, tot 1849, waarna ze verhuisde naar de Minardschouwburg. Tijdens de Franse overheersing speelde ze ook in het Frans, wegens de algemene verfransing van de adel en de hoge burgerij. Deze toegeving had ook als reden dat de toneelbezoekers zich in die tijd vooral aangetrokken voelden tot de vreemde spelers en het lichtzinniger spel der acteurs en actrices van de Sint-Sebastiaansschouwburg, die voor haar toen een zware concurrent betekende. Nochtans behielden de Vlaamse stukken de overhand op de Franse. Ook het toneel bij de paters Augustijnen gaf soms toegevingen volgens de cul-

(54) H. MISEREZ. *Les variétés de houblon cultivées dans la région alostoise*. Petit Journal de Brasseur., 1904, pp. 1084-87; P. LINDEMANS. *De Folklore van de hop*. Merchtem 1927 (uit : Eigen Schoon en de Brabander, jg. 9); Cl. VAN HOUCKE. *De Folklore van de hop in Vlaams-België, vroeger en nu*. Gent 1964, 160.

(55) P. DE BURGGRAEVE, op. cit., p. 136.

(56) N. CORNELISSEN. *De l'Origine, des progrès et de la décadence des chambres de rhétorique*. Gent, s.d. (1812); F. DE POTTER, op. cit., dl. III, pp. 246-308; F. DE POTTER. *De Rederijkerskamer Maria ter Eere te Gent*, overdruk uit : Bulletin de l'Académie royale de Belgique, 2de reeks, dl. XXXIII, nr. 6, 1872; V. SPEECKAERT. *De Rederijkers in Vlaanderen. Historisch overzicht*. overdruk uit het jaarboek «De Fonteyne» 1943, Gent; P. CLAEYS, *Histoire du théâtre à Gand*. 3 vol., Gent 1892; PH. BLOMMAERT, *Tooneelgenootschappen te Gent*. Belgische Museum, 1846, pp. 364-458; PH. BLOMMAERT. *Beknopte geschiedenis van de kamers van rhetorica te Gent*. Gent, 1838; M. HEINS. *Gand, sa Vie et des Institutions*. Gent, 1921-23, dl. III, pp. 256-265; Dr. Theo de RONDE. *Het toneelleven in Vlaanderen door de eeuwen heen*. Leuven 1930. Bibliografie, 225 e.v.

turele strekkingen van de tijd (57). Het waren de studenten aan het College der Paters Augustijnen die echter hoofdzakelijk latijnse stukken vertolkten. Te Aalst waren de rederijerskamers van Sinte-Katharina en Sinte-Barbara actief (58).

*
**

Hoe een gelegenheidsgedicht een historisch, kunsthistorisch en volkskundig dokument kan worden, blijkt o.i. voldoende uit ons exposé.

Wegens de rijkdom aan interessante gegevens hebben we ons hier en daar beperkingen opgelegd. We hebben ons echter voor ogen gehouden zo veel mogelijk te behandelen wat Gent en de volkskunde aangaat. Om té langdradige uiteenzettingen te vermijden hebben we soms onze toevlucht gezocht in het noteren van te raadplegen literatuur.

Ook op taalkundig terrein hebben we ons niet gewaagd te begeven : dit laten we bij voorkeur aan specialisten terzake. Voor hen blijft nog een vette kluif over : de 116 verzen zijn allen geladen met symbolen en beeldspraak, volkse humor en taalparticulariteiten, zonder nog gewag te maken van de poëtische uitdrukkingen en stijl van de dichter. Het gehele gedicht door zweemt Cornelissen tussen een Rederijersstijl, die hij als hoogste Vlaamse cultuurgoed moet geschat hebben, en een volkse ongekunsteldheid die hij met zeer veel humor en dubbelzinnigheden welbewust hanteert. Hij bezat voldoende mensenkennis om zich niet te verliezen in een hoogdravend verzengedreun : het gedicht werd in de eerste plaats geschreven tot vermaak van het publiek.

Vermoedelijk oogste Cornelissen bijval met deze lofzang, maar kwamen toendertijd heel wat verzen als onbegrijpelijk over aan zijn toehoorders. Zijn succes zal gelegen hebben in zijn rijmtechniek, het indrukwekkend theatrale van sommige passages, de vinnige opmerkingen en dubbelzinnigheden en vooral de aanhaling van sommige zwakheden van de schutters en vrij actuele feiten. Laat óns dan Cornelissen de lof toezwaaien die hem toekomt voor zijn culturele kennis en de speelse wijze waarop hij hier de geschiedschrijving en andere wetenschappen beoefent.

Yolande HOLLEBOSCH-VAN RECK

(57) A. KEELHOFF. *Geschiedenis van het klooster der eerw. Paters Eremyten Augustynen te Gent*. Gent, 1864, pp. 306-318.

(58) V. D'HONDT. *Geschiedenis van het tooneel te Aalst en bijzonderlijk van de koninklijke rederijekamer De Catharinisten*. Aalst 1908; D. VAN DE CASTEELE. *Documents concernant la corporation des tapissiers, les gildes de tir et les chambres de rhétorique à Alost*. Brugge, 1873.

Brood bij Geboorte en Dood in het huidige Griekenland

Ο Α Ρ Τ Ο Σ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΗΝ
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΚΑΙ ΜΑΓΙΚΗ ΧΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΨΕΦΟΥ ΤΗΣ ΣΑΦΕΙΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ

ΕΚΤΕΝΣΗ ΗΕΡΛΑΜΠΩΣ ΕΙΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ

Α Θ Η Ν Α Ι
1 9 7 9

Professor Dr. Ph. Angelos N. Deuteraios, lid van de kommissie voor Griekse Volkskunde in de Akademie te Athene, heeft vorig jaar een merkwaardig boek gepubliceerd : *Het brood bij de geboorte en de dood. Het symbolisch en magisch gebruik bij de huidige Grieken.* Athene, 1979, 266 blz.

De auteur verklaart in zijn Prolegomena ofte Inleiding dat hij ruim tien jaar geleden reeds een paar bijdragen over het brood publiceerde, maar na het onderzoek van de bibliografie stelde hij vast, dat geen vorseer een gelijkaardig onderwerp had aangevat en uitgediept. Zijn boek stoelt op onuitgegeven materiaal van de Akademie te Athene, sectie Volkskunde, voor de jaren 1888-1977. Hij is lid van de Akademie sinds 1963.

De publikatie, opgedragen in gewijde herinnering aan zijn vader, is in twee delen gesplitst : 1) Het brood bij de geboorte, van p. 17 tot 118, 2) Het brood bij de dood, van p. 121 tot 219. Verder volgen een uitvoerige bibliografie tot p. 237 en een register voor trefwoorden en plaatsnamen.

Elk deel telt ongeveer tien hoofdstukken, en bij het einde van het deel vindt u een uitvoerige opgave van de geraadpleegde bronnen.

De auteur en zijn publikatie verdienen een uitvoerige kennismaking, op de eerste plaats omdat we betrekkelijk weinig in contact komen met Griekse studies, en op de tweede plaats omdat we de aktualiteit ginds leren kennen, hoe wonder de gebruiken ook mogen overkomen.

Een Grieks landman beschouwt zich uitermate als ongelukkig, wanneer er geen afstammelingen uit het huwelijk stammen. Een onvruchtbare vrouw wordt niet geacht en de priester zal uit haar hand geen brood aannemen, waarmede hij hosties voor de H. Kommunie zou bakken. De burenen nemen van haar geen gist aan voor het rijzen van het brood. De onvruchtbare vrouw die hulp biedt bij het bakken, zal kans krijgen om kinderen op de wereld te brengen.

Het geloof in boze geesten drukt er sterk op vele lieden. De invloed van de kerk strekt zich uit op gebieden waar wij het niet vermoeden.

Menigeen aanvaardt, dat (boze) geesten de onvruchtbaarheid veroorzaken. Brood dat overigens vruchtbaarheid kan tot stand brengen, verdrijft de geesten of sterft hen mild. In sommige dorpen haalt de onvruchtbare echtgenote een deel van het Heilig Brood in de kerk. In een uithoek van Macedonië begeeft de vrouw zich voor allerlei taken naar het veld, maar steeds zal ze een brok brood bij zich dragen om boze geesten te verjagen. Dat bezit verstrekt haar een gevoel van veiligheid. Op sommige plaatsen grijpt een bron en bronwater rechtstreeks in, in het leven van de mensen, naar hun opvatting. Vrouwen die geen kinderen kunnen krijgen, offeren kleine stukken ongezouten brood aan een bron.

Blijde verwachting en geboorte

Wanneer een vrouw in blijde verwachting is, zal haar hulp bij het bakken van brood gunstige gevolgen met zich brengen : de vrucht in haar zal gunstig ontwikkelen en ze zal een gemakkelijke bevalling krijgen. De feestdagen van bepaalde heiligen dienen ze in acht te nemen : op de feestdag van Sint-Stylianos en ook van St.-Eleutherios offeren ze een deel van een brood voor een gunstige bevalling. Wanneer een vrouw in verwachting zich 'snachts op weg begeeft of een geboorte bezoekt, zal ze zeker een betere brood bij zich dragen; anders dreigt het gevaar, dat er een miskraam volgt. Bij het bereiken van haar woning legt ze het stuk brood voor de 'hoofdingang', in de stellige overtuiging, dat gevaarlijke geesten niet kunnen binnendringen in het huis. Wanneer de borsten van een vrouw in gezegende toestand ongewoon beginnen te zwellen, zorgt een magisch brood voor genezing, maar het meel voor dit brood dient men te halen in drie verschillende huizen of dient men bij zeven families te gaan bedelen. Het getal speelt een belangrijke rol bij het bereiden of gebruiken van brood of in een ander geval : zeven wordt op zestien blz. aangehaald, negen op acht blz., veertien op zevenentwintig blz., drie spant de kroon op zevenenveertig blz. (trefwoordenlijst op blz. 24 : arithmos = getal).

Op het eiland Cyprus koestert de vrouw die in verwachting is, niet alleen een bijzondere eerbied voor het brood, maar tegelijk voor alle betrokken ingrediënten. Op enkele plaatsen draagt de moeder of de schoonmoeder, wanneer de tijd voor de bevalling aangebroken is, een stuk van het Gewijd Brood naar een heiligdom. Op het eiland Skyros reikt de kracht van het brood nog merkkelijk verder, want een bijzondere oplettenheid omtrent het brood laat er volgens sommigen toe het geslacht van het kind te voorspellen.

Na de geboorte verstrekt de moeder haar kind een stukje brood. De vorm en de samenstelling van het brood verschilt van streek tot streek.

Na de bevalling nodigt de moeder haar verwanten en de vrouwen uit de buurt naar een 'gemeenschappelijke tafel'. Op enkele plaatsen nuttigen ze dan 'Het brood van de Heilige Maagd', een brood dat zonder gist vervaardigd is. Letterlijk heet het 'brood van de Allerheilige' (Panagia). In Klein-Azië geven de genodigden een soort toneel ten beste, met dans en dialogen, terwijl ze tijdens het dansen een stuk brood in de hand houden. Op enkele plaatsen krijgt de priester die de zwangere vrouw gezegend heeft, een rond brood van haar.

In Grevena brengen de bezoek(st)ers een brood mede voor de vrouw die een kind gekocht heeft, om haar te beveiligen tegen het boze oog en de boze geesten, opdat ze over voldoende melk zou beschikken om het kind de borst te geven. Een vrouw in het kinderbed draagt, volgens de opvatting in bepaalde streken, een ongunstig of gevaarlijk lot en daarom dient haar een andere persoon gezelschap te houden. Dusdanige persoon krijgt pas toelating om de moeder te verlaten, wanneer ze een brood in haar plaats heeft aangewezen, om haar te vervangen. Het betreft een soort 'wacht', een phylax, die somwijlen negen dagen zal post vatten, en zich laten vervangen. In het gebied van Nea Manolada bevindt er zich een brood onder haar hoofdkussen. (Dergelijk gebruik verdient verder onderzoek, vermits in enkele streken van Polen Sint-Niklaas zijn geschenk(en) voor de kinderen onder hun hoofdkussen verstoppt). In menige streek bieden familieleden en burens brood aan de jonge moeder; in bepaalde lokaliteiten hoort dit brood onder haar matras. Het moet keurig op de juiste manier aangebracht zijn, want anders ziet de moeder slangen in haar dromen. Op de eilanden Limnos en Saxos leggen ze een stuk brood voor de deur, of op een plaats in de buurt van de deur. Gedurende een periode van ongeveer veertig dagen na de geboorte van het wicht zal geen brood het huis verlaten, zelfs niet om een brood uit te lenen. Op het eiland Cyprus doet zich een typisch gebruik voor op de eerste dag, dat de jonge moeder het bed verlaat: men gooit brood naar de deur, naar de koer of tuin bij het huis met het inzicht boze geesten op de vlucht te drijven. Wanneer het wicht voor de eerste maal een bad neemt, legt de moeder een bete broods in het bad; hetzelfde geschiedt bij het zuiveren van de navel. Wanneer de vroedvrouw de navel zuivert, is het haast alom de gewoonte, dat ze er een stukje brood in bergt. Ook stopt ze vaak een stuk brood in de band die ze over de navel spant, om boze geesten en allerlei kwaad en kwalen te weren.

Wanneer de moeder van de boorling de wieg verlaat, hangt ze een stuk brood achter de deur; op sommige plaatsen hangt ze het op dergelijke manier dat elkeen die de kamer binnentreedt, het brood bemerkt. Somwijlen legt ze het brood in de wieg van het wicht.

Het eerste voedsel van de boorling wordt beschermd door brood. Gebeurlijk wijdt een priester dit brood, hetwelk men op enkele plaatsen op het hoofd van de moeder legt. Eventueel zijn er bezweringsformules bij betrokken. Een schaapherder kan er bij betrokken worden, die de opdracht krijgt eerst het brood alom mee te dragen waar hij voorbijkomt, over berg en dal, bij de bron en de engten waar hij overspringt; ten slotte bezorgt hij het aan de moeder, die geen melk zal te kort schieten om haar wicht te voeden. In de kuststrook bij de zee vragen de bewoners een brood aan een kapitein bij zijn aankomst om het te bezorgen aan de moeder die haar kind voedt. Het gebeurt ook, dat een herder het brood gedurende drie dagen in zijn tas geborgen houdt.

Wanneer het kind drie dagen oud wordt, wordt tevens zijn levenslijn bepaald. De Moirai of Parken moeten gunstig gestemd worden; het offeren van cakes is een geschikt middel daartoe. Op bepaalde plaatsen worden er vier broden gebakken: een voor Kristus, een voor Onze-Lieve-Vrouw (bij hen de Heilige Maagd), de Aartsengel en Sint-Jan-Baptist. Familieleden gooien brokken brood in de vier tekens van de horizon, tijdens het maken van een kruis.

Warm brood geldt als gevaarlijk, vermits er een 'psyche' in schuilt. Wanneer een vrouw in het kraambed verwijlt, mag er geen warm brood in de kamer aanwezig zijn, zeker niet bij avond. De bewoners van een streek in Pontos zijn overtuigd dat spoken of toveressen het warm brood volgen. Men gelooft, dat een persoon die van een bakker komt, gebeurlijk het kwaad met zich draagt. Wanneer geesten van een warm brood een kind bedreigen, bestaat er kans de kwaal te keren en te weren. Alleen brood biedt een redmiddel, dat met toverformules en -middelen tot stand komt. Zeven personen zullen het kneden. Nadien dient men het naaf een kruispunt, een driesprong te dragen. Het volk gelooft, dat de boze geesten wijken naar de plaats, waar het kwaad vertrok. In enkele lokaliteiten doet zich een typisch gebruik voor, een vorm van overdracht. (Vitsa, Zagori) Als een kind huilt, aanvaardt het volksgeloof dat een kwaad of de invloed van een boos oog er bij betrokken is. De vrouw neemt een brood en geeft het aan dieren. Het kwaad schakelt van het kind over naar de beesten. Op het eiland Cyprus zijn een reeks plichtplegingen voorzien bij het uitbreken van pokken bij het kind. De moeder verzamelt het meel voor het brood doof dit te gaan bedelen bij zeven gehuwde koppels, waarvan de ouders nog leven. Ze bakt een rond brood met een opening in het midden, zoals onze krakeling er uitziet. Nadat het kind driemaal (symbolisch) door de opening is geweest, brengt ze het brood naar een kruispunt of geeft het aan de dieren, zoals hierboven is aangehaald. Het betreft hetzelfde befigsel van de overdracht.

De huidige Grieken geloven, even sterk als hun voorouders, dat de geest van de overleden persoon leeft, zolang het lijk niet begraven is. Op basis daarvan leggen ze een stuk brood op de plaats, waar men voorbijkomt. Wanneer iemand verdronken is in het gebied van Gotrynia, gooit men een brood in het water. Waar het brood stil houdt, bevindt zich het lijk, volgens het volksgeloof.

Wanneer een brood niet keurig of degelijk gebakken is, beduidt dit een teken van een dood. Als iemand van een overleden persoon droomt, is hij of zij verplicht een brood naar een heiligdom te dragen. Indien in Mani iemand tegen een deur stoot, gooien de lieden in de kamer stukken brood op de grond. Het gebeurt ook dat men brood over het dak van een huis gooit, bij het horen van het geschreeuw of krassen van een uil. Op deze wijze zendt men de dood weg.

Zodra iemand sterft, bakt een lid van de familie terstond een brood van zuiver meel. Dat brood draagt verschillende namen doorheen Griekenland.

De auteur heeft een hoofdstuk apart gewijd aan het brood als voor-teken van de dood, aan de gebruiken op de dag van het overlijden, enz. Dat brood bij het overlijden van iemand is uiterst zacht en dient als aankondigingsteken. Terwijl het warm is, breekt men het in brokken boven het lichaam. Ze geloven dat het brood, waaruit damp opstijgt, aan de dood toebehoort. In Kozani bakt men daarnaast een klein brood om dit aan de rechter hand van het lijk te leggen. Op menige plaats blijft het brood er drie dagen liggen. Vóór de begrafenis wordt het brood aan de dieren gegeven of in zee gegooid. Het gebeurt op bepaalde plaatsen, dat het brood er nadien nog drie dagen onder bed blijft liggen, of veertig dagen, in de mening, dat de ziel van de overleden enkele kruimels komt halen. Het volksgeloof verklaart, dat de ziel bar en bitter kan lijden, indien er geen brood geplaatst is. Wanneer de vrouwen de overledene in een kist bergen, hebben ze brood bij, dat gebakken is zonder gist. De vrouwen drukken hun handen in het brood; dan bergen ze het in de klederen van de overleden persoon en ten slotte wordt het met hem begraven. Op enkele plaatsen bakken ze een rond brood met een opening in het midden om bij het lijk te voegen. De personen die de overledene hebben aangeraakt, drukken hun vingers in dit brood.

Een bepaald deel van de gebakken broden worden medege dragen naar het heiligdom. Een vast aantal, ofwel bejaarde vrouwen of jonge meisjes, gaan vóór de begrafenisstoet uit. Ze houden een onpaar broden in de handen. Het gebeurt her en der, dat de lieden met het brood helemaal vooraan gaan. In centraal Makedonië bakt men dit brood voor de stoet om middernacht, wanneer de boze geesten aan het werk zijn. Op het eiland Samos dragen de betrokken lieden één of drie, of zeven of negen of elf manden met brood. Een of drie of vijf vrij bejaarde vrouwen dragen de manden. De hoge leeftijd speelt een rol, omdat de vrouwen met maandstonden, volgens het volksgeloof, een gemakkelijke prooi vormen voor de dreigende geesten.

Boze geesten bedreigen eveneens de doden in het graf. Om de overledene daartegen te beschutten plaatst de familie brood, gedrenkt in wijn, in het graf, met andere voorwerpen van zijn dagelijks gebruik. In de lokaliteit Castania wordt een houten geskulpteerde hulsel voor de heilige Hostie mede in het graf geborgen, opdat de dode niet in een vampier zou ontaarden. Bij de begrafenis van een bisschop legt men eveneens het Heilig Brood - de gewijde hostie voor ons - in het graf. Dit gebruik stamt uit Byzantium, zoals enkele andere overigens. In enkele lokaliteiten bevindt zich bij het graf een tafel met voedsel en brood erop.

Elkeen die aan het maal deelneemt, streeft ernaar voldoening te schenken aan de overledene; want in hun gedachten vertoeft hij of zij nog in hun midden. In de zin van dit geloof en deze opvatting delen ze het brood dat de overleden persoon zou eten tijdens de rest van zijn (of haar) leven. Wanneer op bepaalde plaatsen van Makedonië er brood overblijft, mag dit niet in huis genomen worden; het dient buiten te blijven; op deze basis en wijze zal de overledene voortaan niet meer binnentreden. Op het eiland Samos mogen de manden die het brood bevatten, niet in de woning binnengedragen worden. Ze worden als besmet beschouwd. Indien iemand er brood in draagt, voor het bereiken van de woning, stapt hij het ruggewaarts binnen.

Het eetmaal voor de genodigden thuis is een herinnering aan de 'perideipna' van de oude Grieken. De genodigden brengen brood mede. Allerlei gebruiken doen zich hier en daar voor. Bij de aanvang van de maaltijd moet het brood op de grond liggen. In het oude Griekenland behoorden de kruimels brood die op de grond vielen, toe aan de doden en heroën, helden. Wanneer er thans kruimels van de tafel op de grond vallen, geldt het een tekort aan eerbied (asebeia), een zware fout (amartia).

Familie en genodigden dienen al het brood te verorberen; anders geldt de plicht het aan behoeftigen en bedelaars uit te delen. Kleine vierkante broden worden naar verwanten gestuurd om de afreis van de overblijfselen aan te kondigen. Indien dit niet geschiedt, beschouwen velen het als een grove fout en de leden van de familie zullen de dode in hun dromen zien, die komt klagen over hun onverschilligheid.

In het oude Griekenland offerden de familieleden op bepaalde dagen van het jaar voor de dode brood, dat met verscheidene soorten graan gebakken was. Dat gebruik bestaat nog immer. De versiering van het brood met houten beeldhouwwerk, het kneden door bejaarde vrouwen, de aanbrengh van suiker en honing, de zegen van de priester, het verorberen op bepaalde plaatsen of op het kerkhof zijn onderdelen van gebruiken die als een ritus vastliggen. Wat overblijft, is bestemd voor armen en bedelaars.

De auteur Angélos N. Deuteraios heeft reeds in 1962 twee boeken gepubliceerd, o.a. *De zon die alles ziet*, en *De scepter bij Homeros*. Dit boek is een rijk en wonder boek, in direkt kontakt met het 'levend volksleven', van bij de geboorte met talrijke voorzorgen en het verzorgen van de moeder vóór en na de bevalling, tot en met de gebruiken rond de overledene(en) met menige nazorg. Gebruiken van weleer houden nog stand. Herhaaldelijk legt de vorser de klemtoon op de aanknopingspunten met vroeger. Is het brood een vaste leidraad, een leidingsdraad en leidmotief in het leven van jong en oud, van landman en stedeling ?

De lektuur van twee- tot haast driehonderd dichte bladzijden over één onderdeel van het volksleven overstelpt je. We beseffen hoe de auteur het uitgediept en uitvoerig ontleed heeft, bij de vaststelling dat de auteur in 1959 het doctoraat in de letteren verwierf aan de universiteit te Athene met dit onderwerp, alwaar hij reeds in 1954 het diploma in de Faculteit der Letteren verwierf.

Tot slot rijst een haast vermetel voorstel. We hebben even kennis aangeknoopt met een diepdoorvoeld gebruik in het verre Griekenland. In hoever en met welke geestdrift zijn wij bereid dusdanige gebruiken van de Grieken in ons land op te sporen en vast te leggen ? Het betreft 'levend volksleven' van de bovenste plank. Het is een plicht en verplichting van elkeen die zich volkskundige noemt.

P.S. De geest van bijgeloof bij de Grieken tref je menigmaal aan, o.a. in *Pelgrimstocht door Hellas*, van Prof. Dr. Jozef de WAELE. Tielt-Den Haag, s.d., 263, ill. & 126 foto's.

Renaat van der Linden

Boekbespreking

R. GOOVAERTS : *Groot kruidenboek*. Uitgave van de oudervereniging P.T.I.D.C.R. E. Gryzonlaan 1 te 1070 Brussel. 1980. 400 blz., genaaid 1.300 fr.

Het terug naar de natuur houdt niet op bij de weekend huisjes en fietstochten, maar de simpele kruiden des velds stijgen weer in achtung. De middeltjes voor alle kwalen zolang er geen RMZ bestond, raakten in de vergeethoek. Thans blijkt bij het terug naar de natuur ook het geloof in de kracht van het simpele kruid, liefst zonder insecticiden te herleven. Met deze herleving vermenigvuldigen zich de kruidenboeken als paddestoelen; in dit labyrint van boeken is er ongetwijfeld meer kaf dan koren. Wanneer men de verschillende uitgaven kritisch doorneemt, komt men tot de bevinding dat heel wat van die boeken niettegenstaande het feit dat ze heel wat proza bevatten, beperkt van inhoud zijn en soms aan de fantasie vrije teugel laten. ook de naamgeving laat soms te wensen over.

In het dagblad De Standaard van 22 december 1972 vermeldt een bericht waarbij de Nederlandse Justitie overwoog het kruidenboek van de kruidendokter Van de Moosdijk uit de handel te nemen. Een kritische beoordeling van de op de markt

voorkomende informatie dringt zich op.

Het kruidenboek van Goovaerts kan deze kritiek gerust doorstaan; het werk is met grote verantwoordelijkheidszin en kritisch verantwoord opgesteld en kan dienen als een hoeksteen voor de opleiding in de natuurbescherming, een raadgever voor de keukenprinses en de gebruiker van geneeskrachtige kruiden. Voor de volkskundige een naslagwerk tot breder inzicht voor hen die zich met de studie van de volksgeneeskunde inlaten; het brengt ruimschoots informatie over de scheikundige samenstelling der planten en kruiden.

De lezer wordt vooraf vertrouwd gemaakt met het gebruik van het boek door hem wegwijs te maken met het jargon van termen eigen aan de plantkunde en haar toepassingen. Het boek is zeker een aanbevolen wegwijzer voor het oordeelkundig gebruik van kruiden in voeding en genezing. Dit boek is wetenschap en volkskunde in de meest perfecte interdisciplinaire vorm.

A.G. Homblé

Karel HAERENS, *Gentse merkwaardigheden*, Drukkerij Het Volk n.v. Gent, 1980, 130 blz., illustraties. Prijs : 145 F.

De pen van de free lance correspondent Karel Haerens kent geen rust. In april verscheen zijn jongste boek «Gentse merkwaardigheden». De auteur heeft hiermede de reeks toeristische uitgaven aangevuld die vroeger van zijn hand verschenen zijn, Gentse gedenkplaten (1976) en Standbeelden van Gent (1977). Ook op het terrein van ontspanningslektuur voor de jeugd blijft hij niet onleddig.

De verantwoording van zijn werk wordt voorgesteld met «bekende en onbekende merkwaardigheden» die in de stad Gent te verkennen, te zien en te bewonderen zijn. Het is inderdaad zo, dat talrijke merkwaardigheden aan onze aandacht ontsnappen omdat we niet de betekenis, inhoud, noch de oorsprong ervan kennen. Met dit doel voor ogen, heeft de auteur een selectie gemaakt van vijftig merkwaardigheden : beel-

den, curiositeiten, gedenktekens, halfverheven beeldhouwwerk, kapellen, monumenten en portieken. Een rijke verscheidenheid van onderwerpen die slechts een deeltje van het Gentse patrimonium uitmaken. De keuze van de auteur is wel verantwoord, hij laat de weg vrij voor een aanvullende uitgave van Gentse merkwaardigheden.

Prijzenswaardig is het initiatief, zich niet beperkt te hebben tot klassieke voorbeelden waarvan de lof overal en door iedereen wordt verkondigd. Er klinkt een nieuw geluid in het werk *Gentse merkwaardigheden*, met talrijke voorbeelden van recente werken uit de jongste dertiger jaren. We citeren er enkelen bij wijze van voorbeeld : Edward Anseele in *St.-Pietersstation* (1969), *Het breistertje* (1976), hoofd van *Gay-Lussac* (1952), beeld *H. Hubertus* (1960), *Gravin Johanna* (1966), *maagd van Gent* (1972), *Margaretha van York* (1968), *verbroedering St.-Raphaël-Gent* (1960), *fries propagandacentrum Gent Zuid* (1957), *velodroom fietsters* (1967), enz., enz..

Vijftig onderwerpen worden zakelijk behandeld : ligging, omschrijving, inhoud; het essentiële vermeldend van wat als merkwaardig mag worden genoemd. In het boekje treedt duidelijk het historische, monumentale, kunsthistorische en volkskundig aspect op de voorgrond.

Voor de beschrijving van zijn onderwerpen deed Karel Haerens niet enkel een beroep op geschreven bronnen of archieven, hij wendde zich ook tot architecten en kunstenaars zelf. Het boek weerspiegelt

tientallen gesprekken met deze personen over hun werk. Ook de taal van de volksmens komt aan bod met het anekdotische - *la petite histoire* - over monumenten en beelden zoals hij die ziet of beoordeelt, b.v. Anseele, mammelokker, O.-L.-Vrouw met de inktpot, draak van belfort, pelorijn, huis Gebroeders Van Eyck, enz., té talrijk om in onze boekbespreking allen te vermelden.

Karel Haerens heeft zich geen moeite gespaard om de namen van de kunstenaars te achterhalen van de jongste merkwaardigheden. Gewoonlijk wordt dit aspect over het hoofd gezien omdat het veel veldwerk en opzoekingen vergt. We vinden het passend hun namen te noemen : Ach. Andries (blz. 31,75,122), Jan Antheunis (32,74), Jozef Cantré (71,74), Jean-Pierre Clemençon (13), Berten Coolens (18,25,35,74), Kamiel De Backer (14,22), Felix De Lanier (7), Luc Goossens (85), Robert Heylbroeck (74), Gustaaf Vanden Meersche (71,74,75), Geo Verbanck (21,71,74,121), Geo Vindevogël (18,74,77,118).

Drukkerij Het Volk n.v. besteedde haar beste zorgen aan de grafische verzorging. Het handig pocketformaat maakt van deze uitgave een praktische reisgezel wanneer je op verkenning uittrekt. Moge «*Gentse merkwaardigheden*» een weg vinden naar gidsen, leraars, bibliotheken; kortom naar al diegenen die interesse hebben voor de geschiedenis en het kunstpatrimonium van onze stad. Het boek van Karel Haerens is die ruime belangstelling overwaard.

Marcel Daem

